

1702-1708 TARİHLERİ ARASINDA TÜRK-FRANSIZ İLİŞKİLERİNDE KONSOLOS ARZLARI VE BUNLARA AİT HÜKÜMLER

AYŞİN ŞİŞMAN

Devletlerarası ekonomik, sosyal, iktisâdî ve askerî yönlerden münâsebetler kuruldukları tarihten itibaren başlamaktadır. Osmanlı Devleti'nin Avrupa devletleri içerisinde resmî olarak ilk ticarî, siyâsî ve askerî ittifak ilişkileri kurduğu devlet ise Fransa olmuştur. Kanuni Sultan Süleyman tarafından öncekilere nazaran daha kapsamlı olan kapitülasyonların Fransızlara tanınması bu ilişkilerin hız kazanmasına neden olmuştur. Fransız Konsoloslarının arzları ve buna bağlı Fransız tebaasının meseleleri bu kapitülasyonlar çerçevesinde çözümlenmeye çalışılmıştır. Bu çalışmamızda, Başbakanlık Osmanlı Arşivleri Dairesi Bâb-ı Asâfi Divân-ı Hümâyûn Düvel-i Ecnebiyye Defteri (A.DVN.DVE) No 118 GS: 904 numaralı belge esas alınarak 1702-1708 tarihleri arasındaki Türk-Fransız ilişkilerinde konsolos arzları ve bunlara ait hükümler mevcut araştırmalardan faydalanılarak değerlendirilmeye çalışılmıştır.

A- Türk-Fransız İlişkilerine Genel Bakış

a) Siyasi İlişkiler

Türkler ile Fransa arasında ilk ilişkilerin, Haçlı Seferleri sırasında başladığı bilinmektedir. Anonim bir Haçlı Kroniği olan Gesta Francorum'da "Eğer Hıristiyan olsalardı Türklerin dünyanın en cesur ve en asil milleti olacakları" belirtilerek, Türklerin ve Frankların kardeş kabilelere mensup oldukları, her ikisinin de Truvalıların soyundan geldikleri efsanesi hatırlanmaktadır¹. Bu efsanenin her iki tarafın da Greklerle müşterek olan rekabetinden başka bir esasa dayanmadığı da belirtilmektedir. Osmanlı Devleti ile ilk temas ise bir haçlı organizasyonu niteliği taşıyan Niğbolu Savaşı ile olmuştur. Nitekim savaşa iştirak eden 1000 Fransız şövalyesi ile 6-7000 yardımcı ve

¹ Steven Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, cilt: 1, Çeviren: Fikret İşıltan, Türk Tarih Kurumu (TTK.), Ankara 1989, s. 143; Süleyman Kocabaş, *Paris'in Doğu Yolunda Yapıkları, Tarihte Türkler ve Fransızlar*, Vatan Yayınları, İstanbul 1990, s. 11.

ücretli askerînin başında Burgonya Dükası Jean de Nevers'in bulunduğu bilinmektedir².

1483 yılından itibaren Cem Sultan'ın Fransa'daki hayatı Türk-Fransız münâsebetlerinde hususi bir yer işgal etmiştir. Cem Sultan 6 sene Fransa'da alıkonulmuştur³. Bunlara bağlı olarak, Türk-Fransız diplomasi münâsebetleri 1525 yılında Fransa kralı I.François'in, Kanuni Sultan Süleyman'dan Alman İmparatoru Charles-Quint'e karşı savaşta yardım istemesi ile başlamıştır⁴. Bu sırada hemen hemen en güçlü döneminde bulunan Osmanlı Devleti, Fransa Kralı'nın yardım isteklerini Orta Avrupa'da ilerlemek ve Akdeniz'de tam bir hâkimiyet kurmak için kabul etmiş, böylece gemiler göndererek askerî yardımda bulunmuştur⁵. Aynı tarihlerde ilk Fransız elçisi Frangipani de İstanbul'a gelmiştir⁶. Fakat Osmanlı Devleti nezdinde devamlı büyükelçi sıfatıyla 1534 yılında İstanbul'a resmen gönderilen Jean de la Forest olmuştur⁷. Bundan sonra 1536 yılında Fransızlarla ilk kapitülasyonları ihtiva eden ahid-nâme imzalanmıştır. Bu ve bundan sonra çeşitli zamanlarda yenilenen ahid-nâmeler, Fransız nüfuzunun Şarkta üç asırdan fazla bir zaman hüküm sürmesini temin etmek itibarıyla de büyük bir önemi haizdir⁸.

b) Kültürel İlişkiler

Fransa ile Osmanlı Devleti arasında siyasî bakımdan tanışıklık sağlandıktan sonra iki ülke arasındaki ilişkiler kültür sahasında da kendisini göstermiştir. Birinci Haçlı Seferi sonunda Kudüs Merkez Haçlı Krallığı kurulunca bu-

² M. C. Şahabettin Tekindağ, "Niğbolu", *İslâm Ansiklopedisi (İ.A.)*, Cilt: 9, İstanbul 1964, s. 248.

³ Hoca Saadetün Efendi, *Tacü't-Tevarih*, Cilt:2, Hazırlayan: İsmet Parmaksızoğlu, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1979, s. 228; Nicolas Vatin, "A propos du voyage en France de Huseyn, ambassadeur de Bajazet II auprès de Louis XI (1483)", *Osmanlı Araştırmaları IV*, İstanbul 1984, s. 36.

⁴ İsmail Soysal, *Fransız İhtilâli ve Türk Fransız Diplomasi Münâsebetleri (1789-1802)*, TTK., Ankara 1964, s. 6 (Kıtası: Soysal)

⁵ Peçevi İbrahim, *Peçevi Tarihi*, Cilt:I, Kültür Bakanlığı Yayınları 1981, Hazırlayan: Bekir Sıtkı Baykal, s. 244-245; Soysal, s. 6; İ.Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, Cilt: II, TTK., Ankara 1975, s. 503-505; Yaşar Yücel-Ali Sevim, *Klasik Dönemin Üç Hükümdarı Fatih Yavuz Kanuni*, TTK., Ankara 1991, s. 192.

⁶ İsmail Soysal, "Türk-Fransız Diplomasi Münâsebetlerinin İlk Devresi", *Tarih Dergisi*, Cilt: 3, sayı 5-6, İstanbul 1953, s. 66.

⁷ Soysal, s. 7.

⁸ Tayyib Gökbilgin, "Süleyman I", *İ.A.* Cilt:X, s. 118; Uzunçarşılı, s. 506-507; Kocabaş, s. 33; Ludwig Biskupski, *L'expansion et la propagation de la culture et de l'influence françaises enTurquie par les établissements scolaires français dans ce pays depuis la prise d'Istanbul jusqu'à nos jours*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Université de Paris, Paris 1953, s. 16.

gün Lübnan'daki birçok katolik manastırlar o zaman tesis edilmiştir⁹. Osmanlı hâkimiyetine geçen bu manastırların statüsü I. Selim zamanında tanınmış, kendilerine fermanlar ile bu tanıma belirtilmiş olmalıdır. Osmanlı Devleti'nin 19. yüzyıl öncesi yabancı kültür kurumlarının en eskileri de Fransızlara aittir¹⁰. Bunun ilk örneği Galata'da açılan küçük bir kilisedir. Saint-Benoit adını taşıyan bu kilise daha sonraları Osmanlı topraklarındaki Fransız okullarının temelini teşkil etmiştir¹¹. Bunların yanında Osmanlı Devleti'nin yenileşme hareketleri içerisinde ileriki yıllarda Fransa'dan öğretmen, uzman, subay, sivil görevliler getirilmiştir. Bu arada Fransızca kitaplar-dan Türkçe'ye çeviriler de yapılmıştır¹².

c) Ticârî İlişkiler

Osmanlı Fransız ticârî ilişkilerinin temeli yine 1530'lu yıllara rastlamaktadır. Osmanlı Devleti'ne gönderilen ilk daimi büyükelçi olan Jean de la Forest'in görevlerinden bir tanesi de, Fransa'ya Asya ve Kuzey Afrika'da ticârî imkânlar temin etmektir. Osmanlı Devleti, Venedik ve Ceneviz gibi başka Avrupa devletlerine daha önceleri bir kısım ticârî imkânlar vermiştir. 1536 senesinde bunlara benzer fakat daha kapsamlı imtiyazları Fransa'ya vererek geniş manâda ilk ticârî ve siyâsî ahidnâmeyi imzalamıştır. Ahidnâmeye göre Fransızlara %5 gümrük ile her iki devlete ait gemilerle serbestçe seyr ü sefer etmeleri müsaadesi verilmiştir. Adı geçen ahidnâmenin en önemli ticârî kararı ise, "Sicilya, Ceneviz, Ancona ve sair devletlerin ticâret gemilerinin Fransız bayrağı ile Osmanlı sularında ticâret yapmalarına izin verilmesidir"¹³. Böylece Fransa, bir müddet diğer devletler yanında üstün bir mevki elde etmiştir¹⁴. Daha sonraki dönemlerde bu imtiyazlar yenilenmiştir. 1673 yılındaki ahidnâmeye göre Fransız tüccârlarından alınan gümrük vergisi %5'ten, %3'e

⁹ Kocabaş, s. 67.

¹⁰ Tefvik Çavdar, *Osmanlıların Yarı Sömürge Oluşu*, Ant Yayınları, İstanbul 1970, s. 85; Adnan Şişman, *Osmanlı Devleti'nde XX. Yüzyıl Başlarında Amerikan Kültürel ve Sosyal Müesseseleri*, Alem Basımevi, Balıkesir 1994, s. 1.

¹¹ Şişman, s. 2; Dr. C et Paul Roederer, *Les Grands Problèmes Coloniaux*, Paris 1917, s. 10.

¹² Gündüz Akıncı, *Türk-Fransız Kültür İlişkileri (1071-1859)Başlangıç Dönemi*, Atatürk Üniversitesi Yayınları, Ankara 1973, s. 77.

¹³ Soysal, s. 9; Robert Mantran, "Monsieur de Guilleragues, Ambassadeur de France à Constantinople, et le commerce, Français au Levant (1679-1685)", *L'Empire Ottoman la République de Turquie et la France, Varia Turcica III*, İstanbul-Paris 1985, s. 59 (Kıyası: "de Guilleragues").

¹⁴ Uzunçarşılı, s. 506; Kocabaş, s. 34-35.

indirilmiştir. Aynı zamanda "en fazla müsaadeye mazhar ülke" durumunu elde etmiştir¹⁵. XVI. yüzyıl sonları ile XVII. yüzyıl başlarında Venediklilerin rakibi olan Fransa ticâret hacmini artırmış ve Osmanlı denizlerindeki ticâret gemilerinin sayısı 1000'i bulmuştur¹⁶. Fransa XVII. ve XVIII. yüzyıllarda Osmanlı siyâsî, ticarî ve kültürel hayatına damgasını vurmuştur. Bu açıdan Türk-Fransız ilişkilerini incelemek oldukça önemlidir.

B-Türk-Fransız İlişkilerinde Ahidnâmeler

Osmanlı Devleti ile Fransa arasında imzalanan ahidnâmeler iki devletin ilişkileri bakımından önemlidir. XVI. yüzyılın ikinci yarısına kadar Venedik, Osmanlı Devleti'nde ticâret hacmi en geniş olan devlettir. Mısır ve Suriye'deki ticaretin de çoğunu elinde bulundurmaktadır. Osmanlılar, Venediklerle savaş veya siyâsî itilâf içinde olmadıkları zaman, onlara rahatça imtiyazlar sağlamışlardır. Fakat aynı yüzyılın son döneminde Venedik-Osmanlı savaşlarının çıkması, Akdeniz ticaretinde Venediklilere rakip olarak Fransa, İngiltere ve Hollanda'yı ortaya çıkarmıştır¹⁷. İmtiyaza mazhar olan ülkeler bu ortamda Fransa, İngiltere ve Hollanda olacaktır. Halil İnalçık, Osmanlıların kapitülasyon politikasında başlıca iki amaç güttüklerini ileri sürmektedir¹⁸. Bunlar mâli ve politik amaçlardır. Mâli amaç, Osmanlı topraklarından transit geçen ve ülkeden ihraç edilen mallardan vergi alarak, hazineye büyük gelirler sağlamaktır. Politik amaç ise, Osmanlıların kendi emniyet ve çıkarlarını korumak gayesiyle batı devletlerine imtiyazlar vererek, devletlerden birini diğerine karşı kullanmaktır. Bu amaçlara uygun olarak çeşitli zamanlarda Fransa'ya kapitülasyonlar verilmiştir.

¹⁵ Ali İhsan Bağış, *Osmanlı Ticaretinde Gayri Müslimler*, Turhan Kitabevi, Ankara 1983, s. 6; Mantran, "de Guilleragues", s. 60.

¹⁶ Bağış, s. 5; J.-P. Filippini, L.Meignen, C. Roure, D.Sabatier, G.Stéphanides, *Dossiers sur Le Commerce Français en Méditerranée Orientale au XVIII siècle*, Travaux et Recherches de l'Université de Droit d'Economie et de Sciences Sociales de Paris, Paris 1976, s. 5.

¹⁷ Soysal, s. 9; Bağış, s. 3; Necmi Ülker, *İzmir Şehri Tarihi I, Ticaret Tarihi Araştırmaları*, Akademi Kitabevi, s. 57.

¹⁸ Bkz. Halil İnalçık, "İmtiyâzât", *Encyclopedia of Islam*, Yeni baskı, Cilt: III, s. 1179-1189; Ayrıca bu bilgi Ali İhsan Bağış'ın *Osmanlı Ticaretinde Gayri Müslimler*, adlı eserinin 2. sahifesinde de derc edilmiştir.

a) 1536 Ahidnâmesi

Bu ahidnâme, Kanuni Sultan Süleyman tarafından Fransa'ya tanınan ilk ticarî imtiyazları ihtiva etmektedir¹⁹. Gizliliğine özen gösterilmiş olan bu muahedenin metnine arşivlerde ve basılı kaynaklarda rastlanılmamıştır²⁰. Joseph Matuz, "A Propos de le Validité des Capitulations de 1536 Entre l'Empire Ottoman et la France" adlı makalesinde, Kanuni Sultan Süleyman'a ait bulunan iki fermanı da inceleyerek 1536 kapitülasyonlarının hâlâ karanlıkta olduğu sonucuna varmaktadır²¹. Bu sebeple bazı kaynaklar, Fransa'ya tanınan ilk kapitülasyonun 1569 tarihli ahidnâme-i hümayûn olduğunu belirtmektedir²². Ancak İsmail Soysal'ın, *Fransız İhtilâli ve Türk Fransız Diplomasi Münâsebetleri adlı* eserinde, sonraki hadiselerin, 1553 ahidnâmesinde bu ahidnâmeye yapılan atfların, dışişleri arşivlerindeki notların, bu ittifakın mevcudiyetini ispat edici mahiyette görüldüğü zikredilmektedir²³. Ahidnâmeye göre, Fransız tüccârları %5 gümrük ile gemilerle serbest ticâret yapabilecekler, bütün hukûkî meselelerde konsoloslarının kaza hakları kabul edilecektir. Bunun haricinde Fransız tebaası hakkındaki davalara kadılar bakmayacak, lâkin bunlar Divân-ı Hümayûna sevk edilecek ve karar verecek kazaskerlerinin yanında da birer Fransız tercüman hazır bulunacaktır. Müslüman tebaadan birisine olan borcunu ödemediği kaçan bir Fransızın yerine başka bir Fransız veya konsolos yakalanmayarak doğrudan Fransa Kralı aleyhine dava açılacaktır. Fransız tebaası mahallî hâkimlere müracaat etmeden vasiyet olunan malları, Fransız konsolosuna teslim olunarak, Fransız kanunlarına göre muamele görecektir. Tutuklu bulunan Fransızlar, serbest bırakılacak ve bundan sonra yakalananlara esir muamelesi yapılmayacaktır²⁴.

¹⁹ Yusuf Ziya İrbeç, "Osmanlı Devleti'nin Dış Dünya İle Temasları Neticesi İktisadî ve İçtimaî Politikasında Oluşan Değişiklikler", *Türk Dünyası Araştırmaları*, Sayı: 58, yıl 1989, s. 117; Bağış, s. 4; *Muahedat Mecmuası*, Hakikat Matbaası, Cilt: I, İstanbul 1294, s. 4-14; Necdet Kurdakul, *Osmanlı Devleti'nde Ticaret Andlaşmaları ve Kapitülasyonlar*, Döler Neşriyat, İstanbul 1981, s. 41; Kocabaş, s. 35; Uzunçarşılı, s. 506.

²⁰ Bunun için ayrıca bakınız, Soysal, s. 9-10.

²¹ Joseph Matuz, "A Propos de la Validité des Capitulations de 1536 Entre l'Empire Ottoman et la France", *Turcica*, *Revue d'Etudes Turques, peuple, langues, cultures, Etats*, Tome XXIV, Paris 1992, s. 183-185.

²² İnalçık, "İmtiyâzât", s. 1179-1180. ; Necmi Ülker, "Sarıbeyoğlu'nun İzmir'e Yürüyüşü ve Avrupalı Tüccârlar", *Tarih İncelemeleri Dergisi IV*, İzmir 1989, s. 45.

²³ Soysal, s. 10.

²⁴ Ali Reşad-Macar İskender (Çevirenler), *Kapitülasyonlar Tarihi, Menşei, Usulleri, Kanaat Matbaası*, İstanbul 1330, s. 136; *Muahedât Mecmuası*, s. 5; Gökbilgin, *Süleyman I*, s. 118-119.

1536 Ahidnâmesi Padişahın ömrü ile sınırlı olacaktır. Antlaşmanın yenilenmesi tamamıyla yeni padişahın inisiyatifine bırakılmıştır.

b) 1553 Ahidnâmesi

Kanuni Sultan Süleyman döneminde 1553 yılında bazı değişiklikler yapılarak Fransa ile yeni bir ahidnâme akdedilmiştir. Ahidnâmeyi, D'Aramon ile Sadrazam Rüstem Paşa imzalamıştır. Fransa Kralı Akdeniz'de deniz yardımı karşılığında ağır maddi taahhütler altına girmiştir. Böylece Fransa'nın, düşmanları ile barış yaptığı 1559 yılına kadar Türk kuvveti ile Avrupa'da muvazene devam etmiştir²⁵.

Türk-Fransız münâsebetlerinin, ilk 30 senelik döneminde iki ülke arasında dostluk kurulmuştur. Akabinde Fransızların Türkiye'de ticârî imkânları ve Hıristiyanlar üzerinde himaye hakları gittikçe artmaya başlamıştır.

c) 1569 Ahidnâmesi

II. Selim döneminde İkinci Kapitülasyon Muahedesi 1569 yılında imzalanmıştır. Bu muahedede yer alan imtiyazlar Kanuni dönemindekinden daha geniş kapsamlıdır²⁶. Antlaşmada birinci kapitülasyonlardan farklı maddeler vardır. 1569 Ahidnâmesi süresiz olacak, Sultan ve Kralın ölümü ile yürürlükten düşmeyecektir. Osmanlı Devleti'nde bir seneden fazla oturan ecnebilere cizye vergisi alınmasına rağmen, Fransızlar bu uygulamadan muaf tutulacak, Osmanlı tebaası ile aynı vergiyi ödeyeceklerdir.

Ahidnâmede, önceden Ceneviz, Sicilya ve Ancona ticâret gemilerine, Osmanlı denizlerinde Fransız bayrağı taşıma zorunluluğu var iken bu hususun İngiliz, Venedik ve Portekiz ticâret gemilerine de uygulanması yer almaktadır. Bu da Fransa'nın ticârî nüfuzunun artması bakımından son derece önemlidir²⁷.

Bu ahidnâmeyi, 1572 yılında o zamanki Fransız Elçisi Noailles(1572-1574)²⁸ "Şimdiye kadar alınan imtiyazların en şümüllüsü ve avantajlısı " olarak nitelendirmiştir²⁹.

²⁵ Soysal, s. 14.

²⁶ Bağış, s. 5; Soysal, s. 15.

²⁷ Ali Reşad, *Kapitülasyonlar*, s. 83-87; Kurdakul, s. 55; Akdes Nimet Kurat, *Türk-İngiliz Münâsebetlerinin Başlangıcı ve Gelişmesi (1553-1610)*, TTK., Ankara 1953, s. 34-35.

²⁸ Soysal, s. 16.

²⁹ Bağış, s. 5.

d) 1581 Ahidnâmesi

Fransa ile olan kapitülasyonların yenilenmesi XVII. yüzyıldan itibaren Osmanlı-Fransız ilişkilerinin olumlu ya da olumsuz seyrine bağlı olarak yenilenmiştir. 1581 Ahidnâmesi de bu mecra içinde gerçekleşmiştir.

Fransa'da 1574 yılında III. Henri tahta geçmiştir. Bu durumu bildirmek üzere, İstanbul'a elçi Gilles de Noailles gönderilir. Daha önce Osmanlı Devleti desteği ile Lehistan Kralı olan III. Henri, bu konumunu Fransa Kralı olunca da devam ettirmek istegindedir. Bu isteğe Osmanlı Devleti karşı çıkar ve netice olarak, hadise Türk-Fransız ilişkilerinin bozulmasının nedeni olmuştur. Fakat aynı tarihlerde Osmanlı Devleti ile İngiltere arasındaki ekonomik ve siyâsî bağların iyi yönde gelişmesi, Fransa Kralını telaşlandırmıştır. Kral, İstanbul'a bir elçi göndererek yeni imtiyazlar elde edebilecek ortamı sağlamıştır³⁰. Ardından III. Murad dönemine rastlayan 1581 yılında ahidnâme imzalanmıştır. Bu muahedenin Fransızlar açısından önemi ve başarısı, bir müddet evvel 1581 Osmanlı-İngiliz Ahidnâmesinde³¹ İngiliz bayrağı ile de Türk limanlarına gemi gelebilmesi imkânı tanınmış iken, bunun kaldırılması ve eskiden olduğu gibi, sadece Fransız bayrağı taşıyan gemilere izin verilmesidir. Bununla beraber yabancı elçilere tatbik edilen merasimlerde Fransa Büyükelçisine üstünlük tanıyan bir madde de ahidnâme hükümleri arasındadır³².

e) 1597-1604 Ahidnâmeleri

III. Mehmed(1597-1603)³³ ve I. Ahmed(1603-1617)³⁴ devirlerinde iki devlet arasındaki ilişkiler iyi olduğu için 1597 ve 1604 yıllarında Fransa'ya yeniden imtiyazlar tanınmıştır³⁵. 1597 yılında akdolan ahidnâmeye göre, Venedik ve İngiltere dışındaki devletler yine eskiden olduğu gibi Fransız bayrağı altında ticâret yapacaklardır. Bununla birlikte Fransızlar, tahıl ihracatı

³⁰ Uzunçarşılı, *aynı eser*, Cilt: III, s. 120-121; Kocabaş, s. 53-54.

³¹ Kurat, s. 31; Mübahat S. Kütükoğlu, *Osmanlı-İngiliz İktisadî Münâsebetleri I, (1580-1838)*, Türk Kültürü Araştırmaları Enstitüsü, Ankara 1974, s. 21-23.

³² Soysal, s. 16; Ali Reşad, *Kapitülasyonlar*, s. 83-87.

³³ Tayyib Gökbilgin, "Mehmet III", *İ.A.*, Cilt: 7, İstanbul 1978, s. 535-547.

³⁴ M. Cavid Baysun, "Ahmed I", *İ.A.*, Cilt: 1, İstanbul 1978, s. 161-165.

³⁵ Robert Mantran, "XVIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nda Ticaretin Değişmesi", *Tarih İncelemeleri Dergisi III.*, Ege Üniversitesi Basımevi, Çeviren: Zeki Arıkan, İzmir 1987, s. 160; Bağış, s. 6.

Fransız tüccarları Kuzey Afrika korsanlarına karşı koruma garantisini de sağlamışlardır³⁶.

1604 yılında imzalanan ahidnâmenin, diğer ahidnâmelerden iki farkı vardır. Bunlardan birincisi, Osmanlı Devleti bünyesindeki Katolikleri himaye etmek konusunda Fransızlara imtiyaz verilmesi olayıdır. Buna göre Fransız Kralı ve onun dostu diğer Hıristiyan Hükümdarların halkları, Kudüs'teki mukaddes yerleri serbestçe ziyaret edeceklerdir. Kamame Kilisesi'nde ayin yapan rahipler Kudüs'te tam bir emniyet ve huzur içinde oturacaklardır. Kendilerinden hiçbir yardım ve himaye esirgenmeyecektir. Ahidnâmenin ikinci önemli farkı ise, Fransa Kralı'nın, Fransız ticâret gemilerine yapılacak tecâvüz üzerine Cezayir korsanlarını tutuklayıp, cezalandırabileceği hakkıdır³⁷.

f) 1610-1673 Yılları Arası İmzalanan Ahidnâmeler

Fransa Kralı XII. Louis (1610-1643) zamanında Türk-Fransız ilişkilerinde sorunlar mevcuttur. Bu sorunların temelinde yatan en önemli sebep, Fransa'nın desteğinde Türkiye'de Katolik propandasının başlamasıdır. Bu husus da ilk faaliyette bulunan cizvit tarikatı olmuştur. 1563 yılından itibaren tarikatın, Osmanlı Devleti'nde şubeleri açılmış ve misyonerleri Galata'da ki Saint-Benoit Kilisesi ve manastırına yerleşmiştir³⁸. Ancak aşırı faaliyetlerinden dolayı Cizvitler, Osmanlı Hükümetine düşman olmak ve aleyhinde bulunmak suçundan Divân-ı Hümayûna çağırılmışlardır. Fakat Fransız büyükelçisinin müdahalesi ile serbest bırakılmışlardır³⁹.

1650'li yılların Fransa'sı kendini, Avrupanın en kuvvetli, en emniyetli devleti olarak görmektedir. Bu dönemde Türkiye aleyhine tavır almaya başlaması da bundan kaynaklanır. Katolik propandasının Türkiye'de hızlanmasının yanında, Fransa, siyâsî ve ekonomik çıkarları için 1664 yılında Cezayir'e saldırmıştır. Gelişen bu olaylardan sonra aynı yıl içinde 1618 ve 1624 yıllarında yenilenen kapitülasyon antlaşmaları iptal edilmiştir⁴⁰. Kapitülasyon anlaşmasının iptali, Fransız tüccarlarını zor durumda bırakmış-

³⁶ Ali Reşad, *Kapitülasyonlar*, s. 61; Bağış, s. 6; Kocabaş, s. 55-56.

³⁷ Ali Reşad, *Kapitülasyonlar*, s. 64-68; Biskupski, s. 18; Kocabaş, s. 57-58.

³⁸ İlknur Polat Haydaroglu, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Yabancı Okullar*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1990, s. 113 .

³⁹ Uzunçarşılı, Cilt: III, s. 118.

⁴⁰ Kocabaş, s. 70; Soysal, s. 18.

tır. Fransa Kralı XIV. Louis, Türkiye ile anlaşmak ihtiyacını duymuş ve İstanbul'daki elçisinden, bir Türk elçisinin Fransa'ya gelmesini istemiştir. Padişah IV. Mehmed de Divan çavuşlarından birinin yerine müteferrika Süleyman Ağa'yı Fransa'ya göndermiştir⁴¹. Bu sırada Bâb-ı âli ile arası uzun süreden beri bozuk olan Fransız elçisi La Haye⁴² Paris'e çağrılarak yerine Nointel (1670-1679)⁴³ atanmıştır. Süleyman Ağa, bu yeni elçi ile birlikte İstanbul'a dönmüştür⁴⁴. Nointel İstanbul'a geldikten sonra Sadrazamla kapitülasyon anlaşmasının yenilenmesi görüşmelerine başlamıştır. Neticede 5 Haziran 1673'de Fransa ile yeni bir ahidnâme imzalanmıştır⁴⁵. Bu ahidnâme ile ilgili bilgiler incelemenin son bölümünde ele alınmıştır.

C-Türk-Fransız İlişkilerinde Konsolos Arzlarının Önemi

Osmanlı Devleti'nde yabancı tüccarlara serbest ticâret yapma fırsatı veren Ahidnâme-i Hümayûnlar, aynı zamanda bu tüccarların mensub oldukları devletlere, konsolosluk açma hakkını da kazandırmıştır. Böylelikle devletin belli başlı merkezlerinde konsolosluklar açılmıştır⁴⁶. Konsolosların en önemli görevleri ise, kendi bölgelerindeki her türlü sosyal ve iktisadî durumu muntazaman kendi ülkelerine bildirmek olmuştur.

Osmanlı Devleti'nde ilk defa tam anlamı ile konsolosluk ilişkilerinin Fransa ile tesis edildiği bilinmektedir⁴⁷. Fransa Konsolosluğu ilk önce İstanbul ve İskenderiye'de açılmıştır. 1536 Ahidnâmesi ile Fransızlar diledikleri yerlerde başka şubeler açma hakkını elde etmişlerdir⁴⁸.

Fransız Konsolosları, Osmanlı ülkesinde bulunan Fransızların haklarını korumak yolunda karşılaşılan problemleri en yetkili mercilere arzlar sunarak çözüm aramışlardır. Bu arzlar doğrultusunda Osmanlı Devleti'ndeki ticârî, iktisadî durum, Fransızların sosyal ve siyâsî vaziyetleri aydınlanmaktadır. Başbakanlık Osmanlı Arşivleri Dairesi'nde bulunan ve aşağıda tanıtılan

⁴¹ Akıncı, s. 7.

⁴² Soysal, s. 19.

⁴³ Soysal, s. 19.

⁴⁴ Kocabaş, s. 73.

⁴⁵ Ali Reşad, *Kapitülasyonlar*, s. 130-131; Mantran, "De Guilleragues", s. 60.

⁴⁶ Mübahat S. Kütükoğlu, "Osmanlı İktisad Tarihi Bakımından Konsolos Raporlarının Ehemmiyeti ve Kıymeti", *Güney-Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, 10-11, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul 1983, s. 151.

⁴⁷ M.Tayyib Gökbilgin, "Konsolos", *İ.A.*, Cilt: 6, s. 837.

⁴⁸ Gökbilgin, *Konsolos*, s. 837; Kütükoğlu, "aynı makale", s. 151.

"1702-1708 tarihleri arasındaki konsolos arzları ve bunlara ait hükümler" ile ilgili belge bahsedilen konuya açıklık getirecektir.

D-1702-1708 Tarihlerinde Türk-Fransız İlişkilerinde Konsolos Arzları ve Bunlara Ait Hükümlerle İlgili Belge Hakkında

Belge, Başbakanlık Osmanlı Arşivleri Dairesi Bâb-ı Asâfi Divân-ı Hümayûn Düvel-i Ecnebiyye Defteri (A.DVN.DVE) No 118 GS: 904 numaralıdır. 32 sahifeden ibarettir ve 30 x42 cm. boyutlarında, bazı sahifeler tek sütun, hacimce fazla olan diğer sahifeler ise çift sütundur. Yazı divanî kırmasıdır. Belgede 1700-1711 tarihlerinde Osmanlı Devleti'nde Fransa Konsolosu olarak bulunan Marquis d'Argental Feriol'un 1702-1708 yılları arasında Bâb-ı âli'ye gönderdiği, Fransız tüccârlarının, tercümanlarının ve halkının meselelerini içeren arzları bulunmaktadır. Bu arzlardaki olaylara Fransa ile Osmanlı Devleti arasında akdedilen ahidnâmeye göre çözüm aranılmaktadır. Belge üzerinde ahidnâmenin tarihi belirtilmemiş olmakla birlikte, bu tarihe yakın zamanda başka imzalanmış bir ahidnâme olmadığı için bunun 1673 Ahidnâmesi olduğu anlaşılmaktadır⁴⁹. (Bu ahidnâmenin Türkçe metni eklerde sunulmuştur.)

Belgede konularına göre; Fransız tüccârının can ve mal güvenliğinin korunması ile ilgili 5, Fransız reyanın can ve mal güvenliğinin korunması ile ilgili 10, Fransız elçisinin yanındaki görevlilerin korunmasıyla ilgili 11, Fransız konsolosuna verilecek vergilerle ilgili 2, Fransız tüccârlarının gümrük vergisi ödemeleriyle ilgili 35, Fransız tüccârlarının korsanlarla olan sorunlarıyla ilgili 2, Fransız reaya ve tüccârların hukûkî davaları ile ilgili 11, Fransız reaya ve tüccârdan alınan vergilerle ilgili 28, Fransız reyanın yiyecek teminiyle ilgili 8, Fransız tüccârları ile borç sorunlarıyla ilgili 22, Fransız tüccârların ihraç ettikleri mallar ve sorunlarıyla ilgili 8, Fransız reyanın miras sorunlarıyla ilgili 2, Fransızlar ve kutsal yerlerle ilgili 2 hüküm yer almaktadır. (Bkz. **Grafik**. Konulara göre hükümler)

Fransız elçisi Marquis d'Argental Feriol, Türkleri İspanya veraset harpleri dolayısıyla Fransa'nın harp halinde bulunduğu Avusturya'ya karşı harekete teşvik etmeye çalışmıştır. Bir müddet sonra da Polonya'yı nüfuzuna alan ve Türkiye üzerindeki baskısı artan Rusya'ya karşı Bâb-ı âli'yi tahrik etmeye başlamıştır. Ancak bu politikasında başarısız olmuştur⁵⁰. Feriol'un yaptıkları

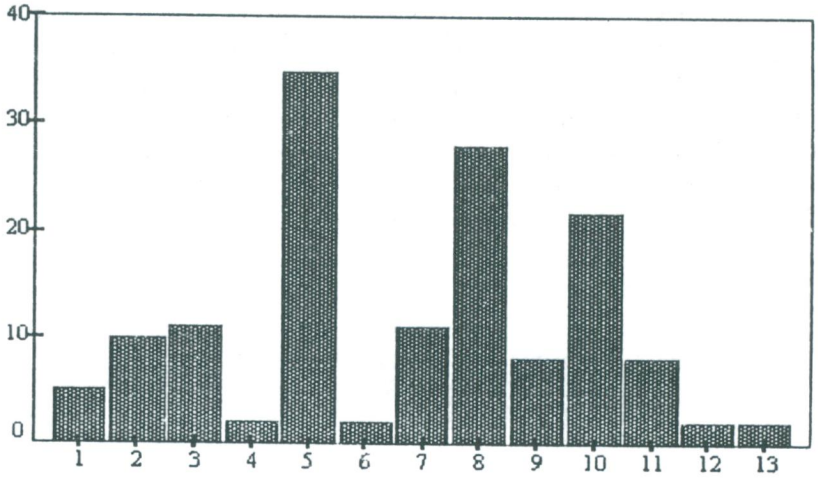
⁴⁹ Ahidnâme konusunda bkz., Ali Reşad, *Kapitülasyonlar*, s. 130-131; Kurdakul, s. 77.

⁵⁰ Soysal, s. 20; Uzunçarşılı, s. 215.

bunlarla kalmamış, 5 Ocak 1700 tarihinde Padişahın huzuruna kılıcı ile girmek istemiş, fakat bu isteği reddedilmiştir. Böylece on yıl hiç padişahla görüştürülmemiştir. XIV. Louis'in talimatları doğrultusunda hareket eden Fransız elçisi, Osmanlı tebaası ve Türkiye'de ikâmet eden Katolikleri açıkça himaye etmiştir. Feriol'ün elçiliği zamanında Türkiye'deki Katolik propagandası en üst seviyeye çıkmıştır⁵¹. 1708 yılında Türkiye, kendisinin geri çekilmesini istemek üzere, Bahri Mehmet'i "Fevkalade Elçi" sıfatı ile Fransa'ya göndermiştir. Feriol ise 1709'da cinnet geçirerek, yurduna geri dönmüştür⁵².

⁵¹ Uzunçarşılı, s. 215; Kocabaş, s. 80-81.

⁵² Soysal, s. 21.

Grafik. Konulara göre hükümler

- 1.Fransız tüccârının can ve mal güvenliğinin korunması hakkında
- 2.Fransız reyanın can ve mal güvenliğinin korunması hakkında
- 3.Fransız elçisinin yanındaki görevlilerin korunması hakkında
- 4.Fransız konsolosuna verilecek vergiler hakkında
- 5.Fransız tüccârlarının gümrük vergisi ödemeleri hakkında
- 6.Fransız tüccârlarının korsanlarla olan sorunları hakkında
- 7.Fransız reaya ve tüccârların hukûkî davaları hakkında
- 8.Fransız reaya ve tüccârdan alınan vergiler hakkında
- 9.Fransız reyanın yiyecek temini hakkında
- 10.Fransız tüccârları ile borç sorunları hakkında
- 11.Fransız tüccârların ihraç etikleri mallar ve sorunları hakkında
- 12.Fransız reyanın miras sorunları hakkında
- 13.Fransızlar ve kutsal yerler hakkında.

E-1673 Ahidnâmesi ile Belgede Yer Alan Olayların Karşılaştırılması

Belgemizde yer alan olaylar özellikle Fransız tüccârlarının karşılaştığı problemleri içermektedir. Fransa ile Osmanlı Devleti arasında akdedilen Ahidnâme-i Hümâyûnlarda zikredilen Fransız tüccârının can ve malının korunması konusu yıllarca süren sorunlar içinde yer almıştır.

1- Fransız Tüccârının Can ve Malının Korunması

1673 Ahidnâmesinde "Françe elçisiyle, konsolosları, tercümanları, tüccârları vesair halkı, eskiden olduğu gibi emniyet ve huzur içinde adaletimiz sayesinde yaşayarak haklarında hiçbir surette yasa dışı hareketler reva görülmeyecek ve serbestçe hareketleri sınırlandırılmayacaktır" denilmektedir. Ancak bu maddeye mugayir olaylara belgemizde oldukça sık rastlanmaktadır.

Bozcaada'ya ticâret için gelen Fransız kaptanlarından De la Cras, aynı ada halkından iki kişi tarafından öldürülerek, malları yağmalanmıştır. Fransız elçisi De Feriol bu durumu padişaha arz-ı hâl ederek bildirir. Padişah da Bozcaada kadısına ve yeniçeri zabıtine olayın yerinde teftiş edilerek kanuna göre karar verilmesini bildirir⁵³.

Delvine Sancağı'nda, Sayda iskelesi emini olan Resul'ün, Fransız tacirlerinin altınlarını ve bazı eşyalarını alarak, tacirleri esir etmiştir. Adı geçen Resul'ün gasb ettiklerini Fransız konsolosuna teslim etmesi ve esir alınan Fransızların durumunun ise Divân-ı Hümâyûnda görüşülmesi kararı alınmıştır. Bu olayın ahidnâmeye göre çözümlenmesi kararlaştırılmıştır⁵⁴.

Yunanistan'ın batı kıyılarında Narda şehrinde ticâret ile meşgul olan Fransa tüccârının kimseye borcu yok iken, eski Narda hassı olan Süleyman Efendi, 1110 senesinde tüccârî yüzelli değnek ile döverek parasını gasb etmiştir. Bu durumun yine yukarıda açıkladığımız ahidnâmenin maddesine göre halledilmesi hususunda Rumeli Valisi ve Yanya Naibi görevlendirilmiştir⁵⁵.

2- Fransız Reayanın Can ve Malının Korunması

Fransız tüccârının maruz kaldığı olaylara, diğer Fransız reayanın da maruz kaldığı belgemizden anlaşılmaktadır.

⁵³ Başbakanlık Osmanlı Arşivleri Dairesi (BOAD.), Bâb-ı Asâfi Divân-ı Hümâyûn Düvel-i Ecnebiyye Defteri (A.DVN. DVE.) No 118 Genel Sıralama No (GS. No): 904, A1 /1 .

⁵⁴ BOAD. A.DVN.DVE., B 6 /3.

⁵⁵ BOAD. A.DVN.DVE., B 1 /3.

Kıbrıs'ın Değirmenlik Sancağı'nda cerrahlık yapan müste'men⁵⁶, kimseye zararı olmadığı halde Panaki, Midyanö, Yako Modof, Madriko isimli Yahudiler tarafından çok şiddetli bir şekilde eziyet edilerek, ölmek derecesinde bırakılmıştır. Bu konunun halli için Değirmenlik Sancağı Beyine ve kadısına gönderilen hükümde gereğinin yapılması istenilmiştir⁵⁷.

Osmanlı tebaasından bir rahibin evine giren birkaç Yahudi şaki, rahibin eşyalarına el koyup, kendisine eziyet etmiştir. Gönderilen hükme göre, davanın şer'le görülmesi ve eşyaların geri iade edilmesi istenilmektedir⁵⁸.

Benzer olaylara sancakbeylerinin, oğullarının ve bazı şehir eşkiyalarının da karıştığını görmekteyiz. Ahidnâme-i Hümâyûnun bir maddesinde, "Fransa uyruklu olan tüccâr ile yanlarındaki memur, hademe ya da diğer reaya çeşitli konulardan ve işlerden dolayı kadılar, sancakbeyleri ve subaşlar tarafından yargılanmayacaklardır. Bu gibi işleri çözümüleme hakkı Bâb-ı âli'ye ait olacaktır". denilmiştir.

Elçi de Feriol'un arz-ı hâline göre, Gazze Sancağı beyi olan Hüseyin ve oğlu Ali Remle'de, Fransız konsolosu vekilini ve diğer tüccârları hapsedip, çeşitli eziyetlerden sonra dörtbin guruslarını alarak katletmişlerdir. Hükme göre, sancakbeyi aldığı parayı varislerine geri ödeyecek, aldıkları eşyaları da iade etmek üzere gereken cezayı da çekecektir⁵⁹.

1110 senesinde, Delvine Sancağı'nda Marglice'ye yakın yere demir atan Fransız kaptanlarını, Margliç eşkiyası denilen Mustafa, Hasan Levka, Fazlı Ağa ve oğulları Yusuf, Hasan ve Hüseyin adlı zatlar esir edip, paralarını, eşyalarını ve mallarını aldıktan sonra salıverirler. Bu olay, dört beş defa aynı şekilde tekrar eder. Bununla da kalmayıp yanında ki adamlar katledilir. Verilen hükme göre, Narda'daki idareciler bu eşkiyaları yakalamak, kaptanların eşyalarını geri almak, eşkiyaları hak ettikleri cezaya çarptırmak ve olaya gereken itınayı göstermek üzere görevlendirilmişlerdir⁶⁰.

Mısır Valisi'ne gönderilen hükme göre, Fransız tüccârlarının satmak için Mısır ve İskenderiye'ye getirdikleri mallarını, gümrükhaneden haberleri yok

⁵⁶ Müste'men; Osmanlı ülkesinde oturmasına müsaade olunan yabancı devlet tebaasına denir. Bkz. M. Zeki Pakalın, *Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, Cilt: II, s. 631. cilt 2, s. 631.

⁵⁷ BOAD. A.DVN.DVE.,A. 8 /4.

⁵⁸ BOAD. A.DVN.DVE.,A 10 /5.

⁵⁹ BOAD. A.DVN.DVE.,A1 /3, A2/ 2, A9 /2.

⁶⁰ BOAD. A.DVN.DVE.,B8/ 3, B12 /2.

iken vilâyetin ahalisinden bazı kişiler zorla almışlardır. Çaldıkları bu malları eksik fiyat ile satmışlardır. Hükm-ü Hümâyûna göre bu suçu işleyenlerin tutuklanması emredilir⁶¹.

Yine Fransız tüccârın İstanbul'a getirdiği çuka ve kumaşı, ahidnâmeye göre vergi ödedikten sonra satışa çıkarmıştır. Lakin, İstanbul ahalisi tarafından bu satış engellenmiştir. Olay üzerine araştırma yapılırken, Çarşı ağasının verdiği bilgiye göre hiçbir kimse satışa engel olmamıştır. Yine İstanbul kadısı Mevlâna İbrahim'in arzına göre de, Sultan Mehmed, Sultan Süleyman ve Sultan Mustafa zamanlarında olduğu gibi şimdi de tüccârlar arasında iltimas durumu söz konusu değildir. Gönderilen emre göre durumun şer'le çözümlenmesi istenilmektedir⁶².

3- Fransız Elçisinin Yanındaki Görevlilerin Korunması

Adı geçen belgede çok sık karşılaşılan konulardan bir tanesi de Fransız elçisinin yanında görevli olarak bulunan memurların can, mal güvenliğinin sağlanması hususudur.

Edirne'den Draç'a kadar yol üzerinde bulunan kadıllara, yeniçeri serdarlarına ve iş erlerine gönderilen hükme göre, Fransız elçisinin gönderdiği arzı hâlde, kethüdası olan Blondel'in, bir yasakçı⁶³, bir tercüman üç hizmetkârıyla Draç'a gitmek istemektedir. Kethüdanın gidişte ve gelişte memurlarıyla birlikte can ve mal güvenliğinin sağlanması, mallarını narh-ı cari⁶⁴ üzere satanlardan paraları ile alışveriş yapmaları, yanlarına koruyucular verilmesi istenilmektedir. Padişahın hükmü üzerine bu istekler yerine getirilmelidir⁶⁵. Konu ile ilgili olarak ahidnâme-i hümâyûnda, "Fransız elçisi hizmetinde olan tercümanların ve diğerlerinin geleneksel vergiler (Tekâlif-i Örfiyye)'den muaf tutuldukları" belirtilmektedir⁶⁶. Ayrıca kethüda ve memurların cizye isteği ile rahatsız edilmemeleri de arz olunmaktadır. Bu hükme benzer diğer

⁶¹ BOAD. A.DVN.DVE.,A3 /5.

⁶² BOAD. A.DVN.DVE.,A12/ 1.

⁶³ Yasakçı: Tanzimatdan önce sefarethanelerin muhafazasında yeniçeriler bulundurulur ve bunlara "yasakçı" denilmektedir. Fransız sefarethanesini yeniçerilerin altmışıncı bölüğüne mensub yasakçılar muhafaza ederdi. Bkz. M. Zeki Pakalın, *Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, Cilt: III, s. 606.

⁶⁴ Narh müessesesi ile ilgili olarak bkz., Mübahat S. Kütükoğlu, *Osmanlılarda Narh Müessesesi ve 1640 Tarihli Narh Defteri*, İstanbul 1983, s. 3-34.

⁶⁵ BOAD. A.DVN.DVE.,A1/ 5.

⁶⁶ *Muahedât Mecmuası*, Cilt: I, s. 4-14.

bir örnekte ise, İstanbul'dan Bükreş'e kadar yerleşim birimlerinde bulunan kadınlara gönderilen hükümde, Michel isimli Fransızın üç müstemmin ve bir hizmetkârı ile beraber Eflâk'a gidecekleri, burada narh-ı cari üzere mal satın alacakları belirtilmektedir. Yanlarına yardımcı adam da istenen Eflâk'a gidecek bu kişilerden cizye talep edilmemesi, can ve mal güvenliklerinin sağlanması da hükümde yer almaktadır⁶⁷.

Belge de yukarıda açıkladığımız olaylara benzer sekiz olay daha mevcuttur. Bunlarda sadece yer isimleri ve şahıs isimleri farklıdır⁶⁸.

4- Fransız Konsolosuna Verilecek Vergiler

1673 Tarihli Ahidnâme-i Hümâyûnda " Fransız tüccârı gemilerine yükledikleri maldan, bazı zimmî (Müslüman olmayan) Osmanlı tebaası reaya kendi gemileriyle de olsa getirdikleri metaadan Fransız elçilerine ve konsoloslarına ait olan resim ve hakları kusursuz verip inat ve muhalefet eylemiyeler" şeklindeki maddeye mugayir iki olay belgemizde mevcuttur.

Birinci olay İzmir kadısına gönderilen hükümde yer almaktadır. Hükümde, Misk adası sakinlerinden bazı zimmîler, Fransa'ya getirip götürdükleri mallardan İzmir konsolosu vekiline vermesi gereken vergiyi ödememektedir. Ahidnâme maddesine göre, bu verginin hiçbir zorluk çıkartmadan ödenmesi gerekmektedir⁶⁹.

İkinci olay da ise, Yanya Paşasına gönderilen hükümde, Osmanlı tebaasından bazı zimmîler ile Fransız tüccârları getirdikleri ve götürdükleri mallardan elçilerine ve konsoloslarına ahidnâmede kayıtlı olduğu üzere, vegi ödemeleri gerektiği yer almaktadır. Fakat, tüccârlar bu verginin bir kısmını ödememişlerdir. Olayın ahidnâmeye göre çözümlenmesi arz olunmuştur⁷⁰.

5- Fransız Tüccârların Gümrük Vergisini Ödemeleri

1673 tarihli ahidnâme-i hümâyûn da " Fransız gemileri gelenek ve yasalar üzere İstanbul'da aranıp gittikten sonra bir daha Boğaz hisarları önünde de aranarak, gümrük vergileri alınıp, icazet verilir" şeklinde madde bulunmak-

⁶⁷ BOAD. A.DVN.DVE.,A8/ 2.

⁶⁸ BOAD. A.DVN.DVE.,A9/ 5, A12/ 4, A13/ 3, A14/ 6, B5/ 3, B9/ 3, B11/ 3, B15/ 1.

⁶⁹ BOAD. A.DVN.DVE.,A4 /3.

⁷⁰ BOAD. A.DVN.DVE.,A14/ 4.

tadır⁷¹. Belgemizdeki konular arasında en sık karşılaşılan konu bu madde ile ilgili olaylar olmuştur. Bununla ilgili bir örnekte, Boğaz hisarları kadılarına ve dizdarlarına gönderilen hüküme göre, elçinin arz-ı hâlinde Fransız kaptanlarından Arman ve Carbone getirdikleri ve götördükleri mallar için, gümrük vergisini ödeyerek, ellerine edâ tezkireleri (alındı makbuzları) nin verilmesini, ve vilâyetlerine gitmelerine engel olunmaması istenilmektedir⁷². Kaptanların ismi farklı olmak üzere onüç tane daha hüküm belgede yer almaktadır⁷³.

Aynı konu ile ilgili fakat bazı değişiklikler bulunan diğer bir hüküm⁷⁴, Fransız kaptanlarından Valentin isimli kaptanın bir gemi ile getirdiği ve alıp götürdüğü emtianın ahidnâmeye göre, gümrük vergisini ödemesi hususunu içermektedir. Hükümde gümrük vergisini ödeyip tezkiresini aldıktan sonra önceden olduğu gibi geminin Boğaz hisarları önünde kontrol edilmesi, ihracı yasak mallar olup olmadığına bakılması, yasaklanmış malların olmaması durumunda eğlendirilmeden yoluna devam etmesi izninin verilmesi gereği vurgulanmaktadır. Hükümde geçen ihracı yasak maldan genel olarak, hububat, pamuk, barut, silah, deri, gön, balmumu, don yağı, koyun derisi, nef t gibi mallar kastedilmektedir⁷⁵. Zira ülkede elde edilen tarım ürünlerinin, çıkarılan madenlerin üretimin yetersiz oluşundan ve stratejik nedenlerden kaynaklanan sebeplerle bu malların ihracı yasaklanmıştır. Fakat bu yasaklara her zaman uyulmayarak, üretimin bol olduğu zamanlar ihraçlarına izin verilmektedir. Bunlar kaçak yollarla gümrük duvarlarını aşabilmektedir. Siyâsî ilişkiler de bu yasak kapsamının genişletilip, daraltılmasına neden olmaktadır⁷⁶.

Belgemizde yukarıdaki hükme benzer olaylar oldukça fazladır. Değişen sadece Fransız kaptanlarının ismi ve malları taşıyan gemilerin sayılarıdır⁷⁷.

⁷¹ *Muahedât Mecmuası*, Cilt:I, s. 13.

⁷² BOAD. A.DVN.DVE.,A1/ 2.

⁷³ BOAD. A.DVN.DVE.,A3/ 6, A5/ 1, A7/ 5, A9/ 1, A10/ 2, A9/ 4, A10/ 3, A11/ 2, A11/ 3, A12/ 2,

A14/ 1, A14/ 5, A16/ 4.

⁷⁴ BOAD. A.DVN.DVE.,B1/ 2.

⁷⁵ BAOD., Mühimme Defteri 66, 2.

⁷⁶ Zeki Arıkan, "Osmanlı İmparatorluğu'nda İhrâcı Yasak Mallar (Memnu Meta)", *Prof.Dr.Bekir Kütükoğlu'na Armağan*, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul 1991, s. 279-306.

⁷⁷ BOAD. A.DVN.DVE.,B1/ 5, B2/ 2, B4/ 5, B5/ 2, B5/ 5, B8/ 4, B8/ 6, B11/ 2, B12/ 3, B13/ 3, B16/ 2, B16/ 4.

Gümrük alımı ile ilgili ahidnâmede yer alan diğer bir madde " Fransa Kralının rızası üzerine tüccârları memleketlerinden getirdikleri ve alıp götürdükleri mallarından kadimden ne bahaya tutub, gümrük alına geldi ise yine o tertip üzerine alınıp ziyade bahaya tutulmıya. Satmak için ihraç olunan mallardan , gayri başka iskeleye gitmek istediklerinde mallarından gümrük talep etmiyeler. Başka bir iskeleye iletmeye engel olunmıya." şeklindedir. Bu konuyla ilgili olarak belgemizde birçok olaya rastlamaktayız⁷⁸. Bunlardan biri Mısır Valisine ve İskenderiye Kadılarına gönderilen hükümdür⁷⁹. Hükme göre, Fransız kaptanları gemileri ile Sayda, Trablusşam ve sair iskelelere gitmek için İskenderiye iskelesine varmışlardır. Satmak için aldıkları malların gümrüğünü vermişler ancak, ihrac olunmayan mallarından da gümrük vergisi alınmıştır. Bununla birlikte diğer iskelelere gitmelerine de engel olunmuştur. Ahidnâmeye göre bu olayda satılmayan maldan gümrük alınmamasına ve diğer iskelelerde de gümrük talep edilmemesine dair emir verilmiştir⁸⁰.

Edirne bostancıbaşısına gönderilen bir başka hüküm de ise, Fransız tüccârları Selânik'te pamuk ve ihracı yasak olmayan mallardan satın almışlardır.

Tüccârlar malların gümrüğünü İstanbul'da ödemeye razı iken Edirne gümrük emini vergileri burada ödemelerini istemiştir. Bu olay üzerine gönderilen hükme göre, Anadolu'dan gelip Trakya'ya gidenlerden gümrük alınacağı, ancak İstanbul'a gidenlerden gümrük alınmayacağı belirtilmiştir⁸¹.

Gümrük vergisi konusunda 1673 Ahidnâmesinde çok önemli bir madde yer almaktadır. Bu madde "Fransız tüccârı Osmanlı memleketlerine getirdikleri ve alıp götürdükleri emtialardan eskiden bu ana değin % 5 verip, lâkin Osmanlı Devleti'nin eski dostlarından olmakla % 3 gümrük vermek üzere ellerinde olan yenilenmiş ahidnâmelerine ilhak olunmak bâbında, istekleri kabul edilip işaret edildiği üzere verip ziyâde talep olunmaya"⁸² şeklindedir. İskenderiye sancakbeyine gönderilen hüküm de, Fransız tüccârlarından alınması gereken % 3 gümrük vergisinin daha fazla talep edilmesi karşısında, gümrük emininin gereken cezaya çarptırılması istenilmektedir⁸³.

⁷⁸ BOAD. A.DVN.DVE.,B16/ 3, B8/ 5, B10/ 2, B10/ 3.

⁷⁹ BOAD. A.DVN.DVE.,A3/ 3.

⁸⁰ BOAD. A.DVN.DVE.,B16/ 3, B8/ 5, B10/ 2, B10/ 3.

⁸¹ BOAD. A.DVN.DVE.,B5 1, B1 4.

⁸² *Muahedât Mecmuası*, Cilt: I, s. 12; Niyazi Berkes, *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, Doğu-Batı Yayınları, İstanbul 1978, s. 83; Bağış, s. 6.

⁸³ BOAD. A.DVN.DVE., B9/2., B6/2, B2/1.

1673 Ahidnâmesinin gümrük ile ilgili maddenin devamında, "İstanbul'da elçileri, konsolosları ve yardımcıları olmayan Portukal (Portekiz), Çiçliye (Sicilya), Katalan, Messina, Ankovata, Ancona vesair savaş halindeki devletler hakkında Fransız Kralının bayrağı altında kadimden geldikleri üze, istekleriyle gelenler kendi hallerinde olup sulh ve salâha aykırı hareket kendilerinden olmadıkça, sair Fransızlar gibi gümrüklerini verip kimse engellemeye" şeklinde ilâve edilmiştir. Konu ile ilgili olarak, İzmir Müderrisine gönderilen hükümde⁸⁴, Fransız Kralının bayrağı altında İzmir iskelesine ticâret için gelen ecnebi tüccârların aldıkları malların gümrüğünü ödemesi karşılığında kendilerine eda tezkireleri ve geçiş izinleri verilmemiştir. Akdedilen Ahidnâme-i Hümayûna göre bunların tezkireleri ellerine verilip, geçişlerine engel olunmamalıdır.

6- Fransız Tüccârların Korsanlarla Olan Sorunları

Osmanlı Devleti'nin hâkimiyeti altında, fakat fiilen müstakil bir durumda bulunan Kuzey Afrika korsanlarına Avrupalılar ötedenberi "Berberi Korsanları" adını vermişlerdir⁸⁵. Fransız tüccârları Osmanlı Devleti sularında ticâret yaparken, bu korsanlar ile bir takım sorunlar yaşamışlardır. Konu ile ilgili ahidnâmede; "Cezâyir-i Garp korsanları limana vardıklarında kendilerine zorluk çıkarmayıp barut, kurşun, yelken vesâir âlât verilip lâkin Garp Ocakları korsanları Fransa tüccârlarına rast geldiklerinde esir ve mallarını yağmalarlarmış, merhum ceddimiz zamanında da çok defa tenbih edilip bundan ders almamış olduklarından daima tecavüz halinde imişler. Bu hususa dahi rızam yoktur." denilmektedir. Belgemizde Mısır Valisine gönderilen iki hükümde ahidnâmede yer alan madde kapsamında olaylara rastlamaktayız.

Bunlardan birincisinde, Fransız kaptanların Mısır İskenderiye limanından gümrük ödedikten sonra gitmek istediklerinde karşılaştıkları sorunlar yer almaktadır. Buradaki Müslüman kaptanlar, Fransız kaptanlardan vergi talep etmişler, böylelikle gitmelerine engel olmuşlardır. Bu durumda yükünü alıp vergisini ödeyen Fransızlara hiç kimsenin zorluk çıkartıp, engel olmasına müsaade edilmemesi yolunda emir verilmiştir. Gereğinin de ahidnâmeye göre çözümlenmesi istenilmiştir⁸⁶.

⁸⁴ BOAD. A.DVN.DVE., B2/3.

⁸⁵ Akdes Nimet Kurat, "Berberi Ocakları ile Amerika Birleşik Devletleri Münâsebetleri (1774-1816)", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, Cilt: II, sayı: 2-3, s. 175.

⁸⁶ BOAD. A.DVN.DVE.,A3/ 1.

İkinci hükümde ise, Fransız tüccârlarının Felemenk korsanlar tarafından rahatsız edildikleri konusu vardır⁸⁷. Bu da aynı tarzda neticelendirilmiştir.

7- Fransız Reaya ve Tüccârların Hukûkî Davaları

Osmanlı Devleti'nde yaşayan Fransız reaya ve tüccârların hukûkî sorunlarına akdedilen 1673 ahidnâmesinde açıklık getirilmiştir. Ahidnâmede "Fransızların kendi aralarında davaları olur ise Elçileri ve Konsolosları kendi yasalarına göre davayı görüp hallederler. Fransız konsolosları, tercümanları ve tüccârlarının dört bin akçeden ziyade olan davaları Divân-ı Hümâyûn'da görülüp gayri yerde bakılmaya" şeklinde hüküm yer almaktadır. Ahidnâme maddesinin ilk cümlesine mugayir olay, belgemizde bir hükümde rastlanmıştır. Bu hüküm⁸⁸ Rodos kadısına gönderilmiştir. De Feriol'un arz-ı hâline göre, 1118 senesinde Bertet isimli Fransız kaptan İzmir'e gelirken İstopalye adası yakınlarında Felemenk korsanlarının suikadına uğramıştır. Bunun üzerine Fransız kaptan gemisindeki eşyaları adı geçen adada bulunan Fransızın evine boşaltmıştır. Lâkin eşya sahiplerinden Anton Emanuel isimli Fransız, eşyayı teslim almadığı için durumu şikâyet eder. Gönderilen hükümde, Fransızların birbiri arasında kan veyahud başka kötülük vaki olur ise elçileri ve konsolosları tarafından bu davaya bakılması, başka herhangi birisinin bu işe karışmaması istenilmektedir.

Dört bin akçeden ziyade olan davalarla ilgili olarak da birbirine benzer olayları belgemizde görmekteyiz⁸⁹. Bunlardan Selânik Sancağı Mutasarıfı olan Vezir Said Paşa'ya ve Selânik Müderrisine gönderilen hükümde, Selânik'te Fransız konsolosunun yanında berât-ı şerifle tercüman olan Kostantin veled-i Yanako isimli tercümanın Mevzi Makrizu isimli Yahudi ile aralarındaki sorun anlatılmaktadır. Mahkemede davalının mal makbuzundan % 2 akçe resm-i ihzariye⁹⁰ alındıktan sonra, tercüman daha fazla para talep etmiştir. Ahidnâmenin ilgili maddesine göre Fransızların dört bin akçeden fazla olan davalarının Divân-ı Hümâyûn'da dinlenilmesi emri gönderilmiştir⁹¹.

⁸⁷ BOAD. A.DVN.DVE.,B7/ 5.

⁸⁸ BOAD. A.DVN.DVE.,B7/ 5

⁸⁹ BOAD. A.DVN.DVE.,B5/ 7, A16/ 3, B1/ 1, B3/ 3, B5/ 4, B14/ 2.

⁹⁰ Resm-i İhzariye, birinin mahkemeye çağırılması için alınan haraç ve yazılan yazı demektir. Bkz. M. Pakalın, Cilt: II, s. 45.

⁹¹ BOAD. A.DVN.DVE.,B3/ 5.

Ahidnâmenin, aynı maddesine göre çözümü istenen diğer bir hüküm de Gazze Sancakbeyine ve kadısına yollanmıştır. Elçinin arz-ı hâli üzerine, Gazze'de bulunan Fransız tüccârının kimseye borcu olmadığı halde, bu kazada bulunan Ebu El Mehdi ve kardeşi Şeyh Mehmed isimli kişiler, Fransız tüccârdan alacakları olduğunu iddia ederek tüccârı rahatsız etmişlerdir. Bu davanın İstanbul'da görülmesi üzere emir gönderilmiştir⁹².

8- Fransız Reaya ve Tüccârdan Alınan Vergiler

Osmanlı tebaasından olan Fransızlar, devlete çeşitli adlarda vergiler ödemektedirler⁹³. Lâkin bazı durumlarda bunların çoğundan muaf tutuldukları görülür. Ahidnâme-i Hümayûn'un ilgili maddesinde, " Önceden alındığı üzere gümrük vergisi alınıp, ziyade bahaya tutulmaya. Zuhûra gelen kassabiye, reft, bac, yasakkulu ve 300 akçeden ziyade selâmetlik resmî talep olunmaya. Elçiler hizmetinde olan tercümanlar olageldiği üzere haraç ve kassabiye-den vesâir Tekâlif-i Örfiye'den muaf olalar. Hediye ve elbiseleri ve yiyecek içecekleri için paralarıyla getirdikleri nesnelere gümrük ve bac istenmeye. Fransalıdan Osmanlı memleketlerinde oturanlardan haraç talep olunmaya " denilmektedir. Belgede geçen kassabiye; kasaba verilen kasaplık, hayvan kesme ücreti, reft; ülke dışına çıkarılan mahsul ve mamullerden alınan gümrük resmî, bac; gümrük vergisi, yasak kulu; yasakçılar için ödenen vergi, selâmetlik akçesi; derbentlerden ve sair geçit yerlerinden geçişlerde alınan vergilerdir⁹⁴.

Vergiler konusunda yaşanan sorunlarla ilgili olarak, Edirne Mutasarrıfına gönderilen hüküm de Fransa konsolosu yanında tercüman olan Panayot veled-i Dimitri isimli tercümanın ticâret yapmak için Edirne'ye gittiğinde cizyedarlar tarafından kendisi ve hizmetkârları için cizye talep olunmuştur. Ahidnâmede alınan karara göre beratlı tüccârlardan cizye alınmayacaktır, sorunun bu maddeye bağlı olarak çözülmesi istenilmektedir⁹⁵.

İzmir kadısına gönderilen hükümde, Fransa konsolosu, ruhbanları, tercümanları ve tüccârlarından bac, kassabiye, reft, yasakkulu gibi vergiler için

⁹² BOAD. A.DVN.DVE.,B3/ 4.

⁹³ Ecnebi reayanın devlete ödediği vergilerle ilgili olarak bkz. Abdurrahman Vefik, *Tekâlif Kavâidi*, Cilt: I, Matbaa-i Kader, Birinci Baskı, İstanbul 1328, s. 384-464.

⁹⁴ M. Zeki Pakalın, Cilt: I, II, III, s. 143, 22, 606, 153.

⁹⁵ BOAD. A.DVN.DVE.,A7/ 2, A11/ 4, A15/ 3, A16/ 1, B13/ 4.

para istenilmektedir. Ahidnâme hükmü gereğince bu isteğin yanlış olduğu belirtilerek hatanın düzeltilmesi istenilmiştir⁹⁶.

Vergi konusu ile ilgili İzmir Müderrisine ve Midilli, Eğriboz kadılarına gönderilen hüküm de, Fransa reayalarından Nicole, eşyası ve bir hizmetkârı ile İzmir Midilli tarafına gitmek ister. Ahidnâmeye göre % 10 gümrüğü ödedikten sonra daha fazla istenmiştir. Verilen emre göre Fransızlardan Osmanlı Devleti'nde oturanlardan haraç alınmayacak ve fazla gümrük talep edilmeyecektir⁹⁷. Belgede Fransızlardan haraç alınmamasıyla ilgili birçok hükme rastlanılmıştır⁹⁸.

Atina kadısına gönderilen hüküm, diğerlerine göre biraz değişiklik arz etmektedir. Atina'da ticâret yapan Fransız tacirlerinden birinin karısı ile beraber sahip oldukları emlak ve arazileri için gereken vergiyi ödemelerini ve ellerine makbuzlarının verilmesi bildirilmektedir. Eğer Atina'daki mahalli idareciler karı kocayı daha fazla vergi talebiyle rahatsız ederler ise kanun üzere gerekenin yapılması istenilmektedir⁹⁹.

9- Fransızların Yiyecek İhtiyacının Temini

Hamr ve hamr yapımında kullanılan üzümün çok miktarda alınması ve henâzirin yenilmesi İslâm dininde haram olduğu için Müslüman halkın kullanmasının devletçe yasak edilmesinden dolayı gayri müslimler için bunları kullanmak izne tabidir. Bu bakımdan belgemizde kullanılması yasak olduğundan izne tabi olan hamr, üzüm ve henazir ihtiyaçlarının temini için hükümler vardır.

Hamr (şarap): Yeniçeri Ağasına ve Bostancıbaşına gönderilen hükümlere göre¹⁰⁰ Fransız elçisi ve adamları, ihtiyaçları için senede bir defa olmak üzere 7 bin medre¹⁰¹ hamr getirmek ve İstanbul'da her medresi onar vu-

⁹⁶ BOAD. A.DVN.DVE.,A13/ 4.

⁹⁷ BOAD. A.DVN.DVE.,B2/ 1.

⁹⁸ BOAD. A.DVN.DVE.,B6/ 2, B14/ 4, B10/ 4, A2/ 6, B10/ 1.

⁹⁹ BOAD. A.DVN.DVE.,B14/ 1.

¹⁰⁰ BOAD. A.DVN.DVE., A4/ 1, A4/ 4, A15/ 1, B11/ 1.

¹⁰¹ Halil İnalçık, " Osmanlı Metrolojisine Giriş", (*Türk Dünyası Araştırmaları* 73 (Ağustos 1991), İngilizceden tercüme eden: Eşref Bengi Özbilen), adlı makalesinin 34. sahifesinde "medre"nin ekin ölçüğü ile altı okkalık şarap kabı manasına geldiğini belirtmektedir. Ayrıca Bkz., Pakalın, Cilt II, s. 436.

kıyye¹⁰² olmak üzere satmak isterler. Bu hamrin Galata'da mevcut mahzenlerinde saklanmasını, haraç ve evâid alınmamasını talep ederler. Konu ile ilgili hükümlerden anladığımıza göre İstanbul'da hamr her zaman belli şahıslara, belli miktarlarda gelmektedir. Jean Batista Cavarrot için 3000 medre, Josef Markiz için 1000 medre, Millerand için 1000 medre, Clavier için 1000 medre, Pouteau için 2000 medre, bir tabib için 1000 medre, Ruhban ve tüccarlar için ise 3000 medre hamr getirilmesi için izin istenilmektedir.

Edirne kadısına gönderilen hükümde de, berât-ı şerifle tercümanlık yapan Panayot veled-i Dimitri isimli tercümanın Edirne'de kendi bağında on vukıyye üzümü vardır. Üzümleri sıkıp, şıra yaparak hanesine getirilmesine izin verilmesi, haraç ve evâid istenilmemesi bildirilmektedir. Yine aynı hükümün devamında Fransız konsolosların ve onlara tabi olanların taşradan hamr getirmelerine engel olunmaması, ancak sadece beş karye üzümün nakledilmesine izin verilmesi istenilmektedir¹⁰³.

Henâzir (Domuzlar): Henâzir ve teminiyle ilgili olarak belgede bir hüküm yer almaktadır. De Feriol'un gönderdiği arz-ı halde, parasıyla getirilen diğer yiyeceklerden bac ve gümrük alınmadığı gibi, yine parasıyla taşradan alınacak 135 henâzirin hanesine nakledilmesine izin verilmesi ve vergi talep olunmamasını istemektedir¹⁰⁴.

Peksimet: Peksimet yapımında kullanılan hinta (buğday), ihracı yasak mallardan olduğu için, ülke içinde ecnebiler tarafından kullanımı da, kadıların vereceği izin tezkiresiyle olmaktadır. Konu ile ilgili belgemizde iki hüküm vardır.

Bunlardan birincisinde, İzmir kadısına gönderilen hüküm söz konusudur¹⁰⁵. İzmir'de müste'men reayalarının ihtiyacı için Paret isimli bir Fransızın fırın açarak peksimet yapmak arzusunda olduğu yer almaktadır. Gerekli olan hintanın temini için kadı tezkiresinin olması lâzımdır. Ancak verilen emirde kadı tezkiresi olmadan da Fransızlara hinta verilmesi bildirilmektedir.

Yine İzmir kadısına gönderilen ikinci hükümde de, Fransız kaptanlarının ve adamlarının ihtiyacı olan peksimet ve benzer yiyecekleri satın almala-

¹⁰² Vukıyye(kıyye): Okka suretinde kullanılan ağırlık tartısının arapça adıdır. Dörtüzdür. Bkz. Pakalın, Cilt: III, s. 580.

¹⁰³ BOAD. A.DVN.DVE.,B10/ 5.

¹⁰⁴ BOAD. A.DVN.DVE.,A5/ 3.

¹⁰⁵ BOAD. A.DVN.DVE.,A10/ 4.

rına müsaade edilmesine ve yiyecek giderlerinden vergi alınmaması hususu yer almaktadır¹⁰⁶.

10- Fransız Tüccârlarla Borç Sorunları

Osmanlı Devleti'nde özellikle gayri müslimlerle temas kuran Fransız tüccârlar, zaman zaman reayayla yaptıkları alış-veriş karşılığında nakit veya altın nevinden para ödemekteydiler. Bu durum "temessük" adı verilen mühürlü senetlerle ibraz edilmekteydi¹⁰⁷.

Belgemizde, Fransız elçisinin arz-ı haline göre, Kavala'da bir Fransız tüccârı Drama sakinlerinden Albert veled-i Galem di isimli Yahudi'den her kantarı 13 guruşa olan 234 kantar penbe (pamuk) pazarlığı ederek , parasının tamamını ödemiştir. Fakat Yahudi penbenin tamamını teslim etmeyerek zimmetinde 48 kantar kalmıştır. Kavala kadısına gönderilen hükme göre penbenin tamamı ödenecek veya fiyatı Fransız tüccârın vekili olan Karvin'e kanuna göre ödemesi yapılacaktır¹⁰⁸.

Sayda, Beyrut Mutasarrıfı olan Vezir Mehmed Paşa'ya gönderilen hükümde ise, Sayda'da bulunan bir Fransız tüccârı Şam sakinlerinden Hasan Beyzade'ye satmak üzere bir miktar mal vermiştir. Hasan Beyzade malın bedelinin bir kısmını ödeyip, tamamını ödememiştir. Paranın tamamının alınması için hüküm gönderilmiştir¹⁰⁹.

Belgemizde borçlarla ilgili yukarıdakilerden farklı başka hükümler de vardır. Bir Fransız tercüman Sayda sakinlerinden Şeyh Süleyman Münkir'in devlete olan borcu için kefil olmuş ve kefil olduğu borcu ödemiştir. Şeyh Süleyman da borcunun bir kısmını ödeyip tamamını vermemiştir. Sayda, Beyrut Mutasarrıfı olan Vezir Mehmed Paşa'ya gönderilen hükümde, borcun tamamının ödenmesi için emir gönderilmiştir¹¹⁰.

Borçlar konusunda belgede karşılaşılan en çok konu borç senetleri (temessük) ile yapılan borçlanmalardır¹¹¹. Bunlardan birinde, Filibe kadısına

¹⁰⁶ BOAD. A.DVN.DVE.,A8/ 3.

¹⁰⁷ Temessük ile ilgili olarak Bkz., Mübahat S. Kütükoğlu, *Osmanlı Belgelerinin Dili (Diplomatik)*, Kubbealtı Neşriyatı, İstanbul 1994, s. 281-282.

¹⁰⁸ BOAD. A.DVN.DVE., A6/ 1, A12/ 3.

¹⁰⁹ BOAD. A.DVN.DVE., A2/ 3, B15/ 4.

¹¹⁰ BOAD. A.DVN.DVE., A2/ 4.

¹¹¹ BOAD. A.DVN.DVE., A6/ 5, A8/ 5, A11/ 7, A14/ 3, B2/ 5, B4/ 4, B13/ 2, B15/ 3.

gönderilen hükme göre, Fransız tercümanlarından birinin Filibe Metropolitini zimmetindeki borç senedine göre 1960 gurusu alacağı vardır. Lâkin Metropolit, inat ederek senedin karşılığını ödemek istemez. Bunun için gereğinin şer'le görülmesi için emir gönderilmiştir¹¹².

Bu konularla ilgili olarak Ahidnâme-i Hümâyûnda söz edilen diğer bir konu, "Fransız tacirleri ve konsolosları ve tercümanları Osmanlı memleketlerinde alım-satım ve ticâret ve kefalet hususlarında kadıya varıp sicile kaydettirip veya hüccet alalar. Sonra niza olur ise, hüccet ve sicile bakılıp gereğince karar verile. İkisinden biri olmayıp tedârik edilmiş tanık ikâme edip yasalara aykırı nesne dava ederlerse madem ki kadılardan hüccetleri olmayıp veyahud sicilde kayıtları bulunmaya, anın gibi hileli olan davalara bakılmaya." denilmektedir. Buna bağlı bir olay Edirne Bostancıbaşına ve kadısına gönderilen hükümde yer almaktadır¹¹³. Fransız tercümanlarından Şebut veled-i Dimitri, kadıda bulunan sicillere göre kimseye borcu olmadığı halde, Edirne sakinlerinden bir zimmînin yanlışlıkla tercümanın 300 gurusunu alarak geri ödemediği bildirilmektedir. Hüccet kaydına ve sicillere bakılarak tercümanın borcunun olmadığına kanuna göre ortaya çıkartılması emredilmiştir.

Borçların ödenmesinde meydana gelen gecikmeler konusunda da belgemizde olaylar mevcuttur:

Kandıye Valisine ve kadısına gönderilen hükümde, Fransız kaptanlarından Viyani isimli kaptanın Resmo Sancakbeyi Mustafa zimmetinde mühürlü senet ile 1120 gurusu alacağı vardır. Sancakbeyi borcunu ödemekte sorun çıkarmaktadır. Gereğinin kanuna göre yapılması emredilmiştir¹¹⁴. Benzer şekilde gelişen üç olay daha belgemizde bulunmaktadır¹¹⁵.

Edirne Müderrisine ve Bostancıbaşına gönderilen hükümde, elçinin arz-ı hâline göre, Edirne de ticâret yapan bir Fransız tüccârının Bohor isimli Yahudiden hüccet-i şeriye ye göre 1110 senesinde 389 gurusu alacağı vardır. Yahudi ise o sıralarda iflâs ettiği için dolayı borcunu ödeyemeyerek zindana atılmıştır. Hükümde verilen emre göre, Yahudi Fransız tüccâra olan borcunu ödemedikçe zindandan dışarı çıkartılmayacaktır¹¹⁶.

¹¹² BOAD. A.DVN.DVE.,A6/ 3.

¹¹³ BOAD. A.DVN.DVE.,A14/ 2.

¹¹⁴ BOAD. A.DVN.DVE.,A2/ 5.

¹¹⁵ BOAD. A.DVN.DVE.,A13/ 2, A16/ 5, B13/ 1.

¹¹⁶ BOAD. A.DVN.DVE.,B4/ 3, B5/ 6.

1110 senesinde Petro İstirada isimli Fransız kaptanın Eğriboz Boğazı'nda bulunduğu sırada, Ümera-i Deryadan Hasan Paşa ahidnâme uyarınca kendisinden borç para almıştır. Ama sonrasında borcunu ödememiştir. Bu konu ile ilgili ahidnâme maddesinde ise "Osmanlı memleketlerinde derya yüzüne çıkan gemiler ve kadırgalar ve donanmalar deryada Fransız gemileriyle buluştukta birbirleriyle dostluk edip zarar ve ziyan vermiyeler" denilmektedir. Zikredilen ahidnâmeye mugayir olayın Eğriboz kadısı tarafından gereğince çözülmesi emredilmiştir¹¹⁷.

11- Fransız Tüccârların İhrac Ettikleri Mallar ve Sorunları

"Fransız Kralı olanlar kadimden beri bizimle dostluk üzere olub bu dostluğa halel verir bir vasıfları olmamakla merhum (Sultan Selim) Han zamanında yasak olan metaadan; Pamuk, Pamuk ipliği, ayakkabı derisi verile deyu Hükm-ü Hümâyûn verilmiştir. Hâlâ bize karşı olan muhabbetlerinin içtenliğine binaen büyük ecdadım zamanında yasaklanmış olan şeyleri parası karşılığında balmumu ve her nevi deri, meşin verilip buna hiç kimse engel olmaya" şeklinde Ahidnâme-i Hümâyûnda konuyla ilgili hüküm yer almaktadır.

Belgemizde, İzmir'de bulunan bir Fransız tüccâr, hizmetkârını yapağı ve balmumu satın almak için bir miktar para ile Mora'nın Anabolu isimli kazasına göndermiştir. Türklerin bu kale ve şehre "Mora Anabolusu" veya kısaca "Anabolu"dediği bilinmektedir¹¹⁸. Buranın ahalisinden Abdullah Ağa, hizmetkârı evine götürüp dövmüş ve parasından 23 tuğralı altınını almıştır. Ahidnâme uyarınca, Birgi kadısına gönderdiği hükümde durumun şer'le görülüp halledilmesi rica olunmuştur¹¹⁹.

Fransız tüccârlarının ihracat yaparken karşılaştığı sorunlardan bir başkası da, yine ahidnâmede çözümlenmeye çalışılmıştır. "Eğer fırtına ile gemileri karaya atılır ise, beyler, kadılar ve bunlardan başkaları muavenet edip kurtulan emvâl, giysi gibi eşyaları kendilerine geri verile" şeklinde olub, Fransız tüccârların ihracat yaparken karşılaştıkları problemi halletmeye yönelik olarak kararlaştırılmıştır.

¹¹⁷ BOAD. A.DVN.DVE.,B2/ 4.

¹¹⁸ Nejat Göyünç, "XVIII. Yüzyıl'da Türk İdaresinde Nauplia (Anabolu) ve Yapıları", *İsmail Hakkı Uzunçarşılıya Armağan*, TTK., Ankara 1976, s. 461.

¹¹⁹ BOAD. A.DVN.DVE., B9/ 4, A1/ 4.

Konu ile ilgili Fransız Elçisi De Feriol'un arz-ı haline göre İstanbul'da oturan Messina beyzadelerinden Anibal Markizi bir adet gemisini, gemi reislerinden Efendariye adlı zimmînin taifesiyle İbrail'e göndermiştir. Gemi oradan arpa, basturma, revgan-ı sade (sade yağ), mum, balmumu, morina, havyar, sucuk, bir miktar asdar bezi ve sair eşya alacaktır. Anibal Markiz'in adamları alışverişi tamamlayıp geri dönerken, Köstence yakınlarında fırtınaya yakalanmışlar ve buradan kurtulan olmamıştır. Yöre halkı karaya çıkan eşyaları ve tüccârların üzerlerindeki paralarını yağmalamışlardır. Özi Valisine ve Hırsova Kadısına gönderilen hükümde, buradaki suçlular bulunarak, ellerindeki eşyaların Anibal Markiz'e teslim edilmesi ve suçluların cezalandırılması istenmektedir¹²⁰.

İskenderiye Kadısına gönderilen bir başka hükümde, Fransız kaptanın Müslüman tüccârlarla navul bahası (nakliye ücreti) hakkında anlaşukları zikredilmektedir. Ancak 20-30 gün sonra Müslüman tüccârlar bu anlaşmadan vazgeçmişler, gemilere el koyarak, onları vermemişlerdir. Gereğinin kanuna uygun olarak yapılması emir olunmaktadır¹²¹.

İnöz ve Kavak Kadısına gönderilen hükümde, Fransız tüccârlarından Bunot isimli tacir, İnöz ve Kavak memlehalarda (tuz çıkartılan yer) uhdesinde olan tuzu satmak için Merkuru isimli Yahudi'yi vekil tayin etmiştir. Adı geçen Yahudi 1116 ve 1117 tarihlerinde memlehalarda çıkartılan tuzdan 8 bin yük satmıştır. Bunot, vekil tayin ettiği Merkuru'nun hesap işlerini görmek için Hocaoğlu Mustafa'yı yazıcı olarak gönderir. Yazıcı memlehâya vardığında, memleha reisleri Yahudi'nin Gelibolu'ya firar ettiğini söylerler. Durum Gelibolu naibine bildirilir. Yahudi bulunarak İstanbul'a getirilir. Hüküm kaydına müracaat edilerek durumun İnöz ve Kavak'ta incelenerek ser'le karara varılması emredilmiştir¹²².

12- Fransız Reayanın Miras Meseleleri

Osmanlı Devleti'nde yaşayan Fransızların her türlü can, mal ve benzeri güvenlikleri Ahidnâme-i Hümayûnlar tarafından güvence altına alınmıştır. Buna bağlı olarak veraset ve miras konularına da açıklık getirilmiştir. 1673 Ahidnâmesinde "Fransızlardan eğer biri ölür ise gıysi ve emvâline kimse el

¹²⁰ BOAD. A.DVN.DVE.,A5/ 2, B16/ 6.

¹²¹ BOAD. A.DVN.DVE.,A3/ 4, A9/ 3.

¹²² BOAD. A.DVN.DVE., B3/ 1, B7/ 2.

atmaya. Kime vasiyet eder ise ona verile. Eğer vasiyet bırakmadan ölmüş ise konsolosları aracılığıyla yerli yoldaşlarına verile. Beytûlmalcılar (hazine adamları) el atmaya." denilmektedir. Maddeye açıklık getirecek olaylara belgemizde rastlamaktayız.

Rodos Sancağı Mutasarrıfına ve kadısına gönderilen hükümde, Rodos'ta oturan bir Fransızın eşi ölmüştür. Bölge halkı da ahidnâme'ye mugayir olarak "reayamızdandır", "evlâdı yoktur" diyerek eşyalarını ve mücevherlerini almışlardır. Daha sonra Fransızın evi mühürlenerek, ahidnâme'ye göre suçlular cezalandırılmış, ölenin malları konsolosu aracılığı ile kendi reayasından birisine verilmiştir¹²³.

Konu ile ilgili ikinci bir olay Edirne Kadısına gönderilen hükümde yer almaktadır. Fransız elçisinin yanında berât-ı şerifle tercümanlık yapan Yahudi Panayot veled-i Dimitri'nin Edirne'de ölmesi sonucu mirası Kadı Armağan adlı şahsa intikal etmiştir. Ancak yine aynı yer sakinlerinden Dimitri veled-i Pavlo ise veraset iddiası ile 1110 senesinde haksız yere mirastan, 800 esedi gurus ile 200 gurus kıymetinde olan 3 aded samur kürk alarak sorun çıkarmıştır. Durumun şer'le halledilerek miras mallarının Kadı Armağan'a geri verilmesi için emir verilmiştir¹²⁴.

13-Fransızlar ve Kutsal Yerler Sorunu

1604 yılında imzalanan ahidnâme'ye göre, Fransa Osmanlı Devleti bünyesindeki Katolikleri himayesi altına almak, Kudüsteki kutsal yerleri serbestçe gezebilmek ve rahiplere yardım etmek hakkını elde etmiştir. 1673 tarihli ahidnâmede ise, Katoliklerle ilgili imtiyazlar sadece Kudüs ve Kamame Kilisesi için verilmiştir¹²⁵. Ahidnâme'de, "Fransalıdan Kudüs'ü ziyaret etmeye gelip gidenlere ve Kamame nâm kilisede olan ruhbanlara karışılmaya Fransız Kralı nâme gönderip savaş halinde bulunan devlet halkının ticâretten men olundukları takdirde Kudüs'ü daha önceleri olduğu gibi ziyaretleri için gelişte ve gidişde rahatsız edilmeyeler. Fransa'ya tabi olan piskoposlar vesâir Frenk mezhebinde olan ruhban taifesi her ne cinsten olursa olsun Osmanlı memleketlerinde kadimden oldukları yerlerde kendi hallerinde olup ayınle-

¹²³ BOAD. A.DVN.DVE., A4/ 2.

¹²⁴ BOAD. A.DVN.DVE., B16/ 5.

¹²⁵ Kutsal yerler sorunuyla ilgili olarak bkz. Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi*, Cilt: V, TTK. Ankara 1947, s. 229-233; Coşkun Üçok, *Siyasal Tarih 1789-1914*, Ankara Hukuk Fakültesi Yayınları, Ankara 1980, s. 111-112, 114.

rini icra eylediklerinde kimse engel olmaya. Kudüs-ü Şerifin dahilinde ve haricinde Kamame Kilisesi'nde eskiden beri olageldiği üzere oturmakta olan Frenk rahiplerinin hâlâ oturup ellerinde olan ziyaretgâhlarına ötedenberi olduğu gibi kimse el atmaya. Vergi isteği ile rahatsız edilmeyeler" denilmektedir. Belgemizde bu konuyla da alâkalı iki olayın neticelendirildiğini görmekteyiz.

Kudüs Mutasarrıfına ve Müderrisine gönderilen hükümde, Fransız elçisinin Kudüs'te bulunan Frenk rahiplerinin ve manasturlarının ihtiyacı için 16 kese akçe verdiğini söylediği belirtilmekte, Hakas Letos Menafşe isimli zımmının daha önce buradaki rahiplere olan borç senedinin ödenmediği hususu da zikredilmektedir. Hükümün devamında ahidnâmedeki ilgili madde tekrar edilip, borç, tekâlif talebi gibi durumlarda olay yerinde çözülemez ise İstanbul'a havale olunması bildirilmektedir¹²⁶.

Konu ile ilgili ikinci olayda ise, eskiden ve şimdi sadır olan fermana göre, Yafa iskelesinde Kudüs-i Şerife gidip gelen ruhban tairesi istedikleri kişiyi kendi yiyecek ve sair işleri temin etmek için tercüman seçebileceklerdir. Bu konuda rahipler rencide edilmemelidir¹²⁷.

SONUÇ

1- Osmanlı Devleti'nin Avrupa Devletleri arasında ilk ticârî, askerî ve kültürel ilişkiler kurduğu devlet Fransa olmuştur. Osmanlı Devleti'nin Akdeniz'e hakim olması, Doğu- Batı arasındaki ticâret yollarının kontrolünün eline geçmesi bu ilişkilerin gelişmesine zemin hazırlamıştır. Osmanlı Devleti'nin XVI. yüzyıla kadar ticârette başarılı olamayışı, onu bu konuda ileri olan Avrupa Devletlerine imtiyaz vererek teşvik etmeye itmiştir.

2-Fransa'ya verilen kapitülasyonlar, Fransa'nın Osmanlı Devleti'ndeki nüfuzunun artmasına neden olmuştur. Fransa ile ilk defa 1536 yılında ahidnâme imzalanmıştır. Ardından 1569 yılında daha kapsamlı bir anlaşma, 1581, 1597, 1604 ve 1673 ahidnâmeleri takip etmiştir. Ele aldığımız belge ise 1673 ahidnâmesini temel alarak 1702-1708 tarihleri arasında Fransız Elçisinin gönderdiği arz-ı hâller ve bunlara göre düzenlenen hükümleri ihtiva etmektedir.

¹²⁶ BOAD. A.DVN.DVE., A13/ 1.

¹²⁷ BOAD. A.DVN.DVE., B6/ 5.

3- Belgemizde 156 hüküm yer almaktadır. Olaylar Osmanlı Devleti'ndeki 35 yerleşim biriminde geçmiştir.

4- Belgemizde Fransız tüccârlarının gümrük vergisi ödemeleriyle ilgili hükümlere daha çok rastlanmaktadır. Bunun sebebi ise, 1673 ahidnâmesine göre Fransız tüccârına uygulanan gümrük vergilerinin % 5 den % 3 e indirilmesi olayıdır.

5- 1673 Ahidnâmesinin getirdiği uygulamalardan biri de pamuk, pamuk ipliği, deri, meşin, balmumu gibi ihracı yasak olan malların, dostluğuna inanılarak Fransa'ya satılabileceği hususudur.

BELGEDE YER ALAN HÜKÜMLERDEN ÖRNEKLER

A1/1

Der zamân-ı Hazret-i Mehmed Paşa ve Reis-ül Küttâb Abd'ülkerim Efendi Tale-bekâhu

4 Şevval 1114

(1) Bozcaada kadısına ve muhâfazasında olan yeniçeri zâbitine hüküm ki,

(2) Françe elçisi De Feriol arz-ı hâl gönderüb Françe kapudanlarından De la Cras nâm kapudanı yine (3) cezire-i mezbûra sakinlerinden ve nâm kimesneler katl ve yanında olan eşyasın sirkat idüb (4) zulm-i te-addi ve fesad eyledüklerin bildirüb şer'le teftiş ve tefahhus olunub ihkâk-ı hâk olunmak bâbında hükm-ü hümayûn (5) ricâ etmeğin şer'le görülmek için hüküm yazılmışdır. Fi evâsıt-ı Zil-ka'de sene 1114. (Mart 1702)

در زمان حضرت محمد باشا و رئیس قنابل
عبدالکریم افندی طال بقاوه ۱۱۱۴
مستتر

1 ندره لاط مینت و می وقت کند لعدده یکمیرج ض بطنه حکم که

2 قرایه الجیبین و فریبول عرضحال کوندری قولی قبول ندره و لا قولی ناه قبولی مینه

3 جزیره فریبول کوندره و ناه کمنه ز قنابل و یاننده لعدده لفتیش سرت لیرج

4 ظلم ندره و فریبول کوندره لیرج سرت لفتیش و قنابل لعدده لفتیش سرت لیرج

5 زباله تمکیر مشرعه کوندره لیرج مکه ندره

۱۱۱۴
۲ اولاد و

A12/4

(1)Asitâne-i Saâdetten Macar Vilâyetine varınca Vaki' olan kadılara ve kethüdâyerleri ve yeniçeri serdarları ve ayân-ı vilâyet (2)ve işerlerine hüküm ki,

(3)Françe Elçisi arz-ı hâl gönderüb Mathieu Bérault nâm Françelüye bazı mesâlih için Macar Vilâyetine göndermek (4)iktizâ itmekle yolda ve izde ve menâzil ve merâhilde kendüye ve esvâb tavarına müdâhale olunmayub (5)mürûr-u uburuna kimesne muhâlefet itmeyüb hilâf-ı ahidnâme-i hü-mâyûn cizye mutalebesiyle rencide ve remide (6)ittirilmeyüb ve mahûf ve muhâtara olan mahallerde yanına yarar ve tuvâna ademler koşub ve lâzım gelen (7)zâd-ü zevâdesin narh-ı rûzî üzre rızasıyla satanlardan akçesiyle alıviri-lüb emin ve mesâlih (8)mahall-i mezbûra i'sâl ittirmek bâbında hüküm-ü hü-mâyûnum rica etmeğın vech-i meşrûh üzre amel olunmak için hüküm yazılmıştır. Fi evâil-i Rebî-ül-ewvel sene 1116. (Temmuz 1704)

1
2
3
4
5
6
7
8

Asitâne-i Saâdetten Macar Vilâyetine varınca Vaki' olan kadılara ve kethüdâyerleri ve yeniçeri serdarları ve ayân-ı vilâyet (2)ve işerlerine hüküm ki,

(3)Françe Elçisi arz-ı hâl gönderüb Mathieu Bérault nâm Françelüye bazı mesâlih için Macar Vilâyetine göndermek (4)iktizâ itmekle yolda ve izde ve menâzil ve merâhilde kendüye ve esvâb tavarına müdâhale olunmayub (5)mürûr-u uburuna kimesne muhâlefet itmeyüb hilâf-ı ahidnâme-i hü-mâyûn cizye mutalebesiyle rencide ve remide (6)ittirilmeyüb ve mahûf ve muhâtara olan mahallerde yanına yarar ve tuvâna ademler koşub ve lâzım gelen (7)zâd-ü zevâdesin narh-ı rûzî üzre rızasıyla satanlardan akçesiyle alıviri-lüb emin ve mesâlih (8)mahall-i mezbûra i'sâl ittirmek bâbında hüküm-ü hü-mâyûnum rica etmeğın vech-i meşrûh üzre amel olunmak için hüküm yazılmıştır. Fi evâil-i Rebî-ül-ewvel sene 1116. (Temmuz 1704)

Der zamân-ı Reis Ebubekir Efendi Vezir Ahmed Paşa

Fi Rebî-ül-âhir sene 115

(1)Boğaz Hisar kadularına ve dizdârlarına hüküm ki,

(2)Françe Elçisi arz-ı hâl gönderüb Françe kapudanlarından üç nefer kapudan birer kıt'a sefineleriyle getürdükleri ve alıb (3)götürdükleri emti'anın ahidnâme-i hümayûn mücebince gümrüklerin virüb edâ tezkireleri alub vilâyetlerine gitmek murad (4)itmeleriyle yollarına revân olmalarına mümânaat olunmayub kimesne rencide olunmamak bâbında hüküm rica itmeğın vech-i meşrûh (5)üzre amel olunmak için şurûtiyle başka başka hüküm yazılmışdır. Fi evâsıt-i Cemâzi-yel-evvel sene 1115.(Eylül 1703)

1 درمان سیرا بوجرا صیحه وزیر محمد باستان لویط در ۱۱۱۵
 2 بر غار حصار تحصیل تیر و وزیر وزیر حاکم
 3 فلج بچید سوغوال کتیر ویز فلج قنول نونن لوی نوز قنول و رقطو شینه زید کتیر و کلوی و لوی
 4 کونور و کلوی استونل عهد نامه هم بویه بیچین کر کلوی و یوبه دوان نکر زید لوی و ولایتیرینه کلیر و لوی
 5 لعلی یولارینه رولن اولارینه مانند اولمیس کس بر خینه لوی قن بینه کلر بال نکلی و هم شروع
 لوند کلر لوی قن ایچی سز و طیلد باشم باشم کلر کلر
 لولط عباسلله

A16/3

(1) Marmara ve Erdek nâiblerine hüküm ki,

(2) Françe Elçisi arz-ı hâl gönderüb Françelülerin dört bin akçeden ziyâde olan dava'ları Divân-ı (3) Hümâyûnda istimâ' olunub gayri yerde istimâ' olunmıya deyu ahidnâme-i hümâyûnda mestûr ve mukayyed iki.... (4) beğzadelerinden Zorak Markiz nâm beğzadenin kimesneye deyni yoğiken Erdek kazası sakinlerinden bazı (5) kimesneler sende hakkımız vardır deyu teaddi ve rencide eylediklerin bildirüb mezbûr beğzade ile her kimin dava'sı (6) var ise Asitâne-i Sâadette istimâ' olunub gayri yerde istimâ' olunmamak bâbında hükm-ü hümâyûnum ricâ etmeğin ahidnâme-i (7) hümâyûna mürâcaat olundukda vech-i meşrûh üzre olduğu mestûr ve mukayyed bulunmağın ahidnâme-i hümâyûn (8) mücebince amel olunmak için hüküm yazılmışdır. Fi evâsıt-ı Şaban sene 1116. (Kasım 1704)

1 بر سره دارو که بپایه حکم
2 فرزند رحیمی عرض کرد که در روزی که در آن روز و روز دیگر
3 هم برنده گشته ام و خوب خبری بر دست است و او نمیداند که من
4 بجز آن که در روزی که در آن روز که در آن روز که در آن روز
5 که در آن روز که در آن روز که در آن روز که در آن روز
6 در آن روز که در آن روز که در آن روز که در آن روز
7 که در آن روز که در آن روز که در آن روز که در آن روز
8 معنی هر کس که در آن روز که در آن روز که در آن روز

الله اعلم

(1) Edirne Kadısına ve Bostancıbaşısına ve Yeniçeriâğası vekiline,

(2) Françe Elçisi arz-ı hâl gönderüb yanında tercümanlık hizmetinde olan Panayot veled-i Dimitri nâm tercüman (3) Edirne'de bir kaç (ay) meks itmek iktiza' itmekle yedinde olan berât-ı şerîfe mugayir cizyedârlar (4) tarafından cizye talebiyle vesâir tekâlif teklifi ile rencide ve remide olunmayub men' ve def' olunmak (5) bâbında hükm-ü hümayûnum ricâ etmeğün berât kaydına mürâcaat olundukda cizye vesâir tekâlif taleb olunmaya deyu (6) mestûr ve mukayyed bulunmağın vech-i meşrûh üzre amel olunmak için hüküm yazılmışdır. Fi evâil-i Safer sene 1116. (Haziran 1704)

1 روزہ تھینہ دیو سنجی بہ شہید و گیتی انجمن و کتبہ
 2 فراخ ایلمی عمر و اول کونروں ما شہ زہد ہنوع فرقتہ لغدہ بنا برہ و در و ہنری تاج زہد
 3 روزہ ہی زقاہ کٹر لعمک اتقص لعمک ہنہ لغدہ براہ شہ مہا ہنہ و لرر
 4 ہرقہ قبرہ فلسا و بزرگانیو تکلیف لہا رہنہ و رسد لعمون منو و فو لعمی
 5 ہنہ کچ ہلہن ہج لعمی و لر ہنہ ہا ہنہ لعمون ہنہ و
 6 سطر و فقہ لعمون و ہنہ سدر و لغدہ عمر لعمی ہج لعمی ہج لعمی
 (اداریہ)

A5/3

(1) Kadısına hüküm ki,

(2) Françe Elçisi De Feriol arz-ı hâl gönderüb ekl için akçesiyle getürdüğü nesnelere bâc ve gümrük (3) mutâlebe olunagelmış değil iken hâliya nefsiçün taşradan akçesiyle iştirâ eyledüğü yüz otuzbeş (4) re's henâziri hanesine nakl itmek istedikde bazı korucu ve mandıracı ve topçu ve yeniçeriler bâc ve (5) gümrük mutâlebesiyle hilâf-ı ahidnâme-i hümâyûn rencide eylediklerin bildirüb ahidnâme-i hümâyûn mücebince amel (6) olunub kendü nefsiçün akçesiyle alub hanesine nakl eyledüğü olmikdar henâzirden bâc ve gümrük (7) mutâlebesiyle rencide olunmamak bâbında hükm-ü hümâyûnum ricâ etmeğin ahidnâme-i hümâyûna mürâcaat olundukda hedâyâ (8) ve libâsları ve mekûlât ve meşrûbâtları mühimmi için akçeleriyle akçe getürdükleri nesnelere gümrük ve bâc (9) taleb olunmaya deyu mestûr ve mukayyed bulunmağın ahidnâme-i hümâyûn mücebince âmel olunmak emrim olmuştur. Buyurdum ki, (10) vusûl buldukda bu bâbda sâdır olan fermân-ı celil-ül kadrim ve ahidnâme-i hümâyûn mücebince amel idüb min-ba'd hilâfına (11) rıza ve cevâz göstermeyesin şöyle bilesin Fi evâil-i Şaban sene 1115. (Aralık 1703)

تصیحه مکرمه
 1
 فرنگه البیبه و فریول عضال کو ترووب اکثر لیبی لقیسید کتدر وکی فته در نص باجه و مکرمه
 2
 مطالبه لوهنه کلتنی و کلر لکی ما تیفیق طشه وه لقیسید لشتول لیدویک یوز لوقدر لیش
 3
 رژی قنا زیری فاشنه نقر لنگ لستکره لبض قویجی و متد ره صی و طویجی و یکیر بایر باجه
 4
 و مکرمه مطالبه سید هلدو عهدنامه همیق رنجید لیدر کلریا بادر و بی عهدنامه همیق مجیم عمر
 5
 لوهنه کتدر تیفیق لقیسید لوه فاشنه نقر لیدویک لوطقدار خد زری وه باجه و مکرمه
 6
 مطالبه سید رنجید لوهنی بنده کلک هوجوم رجا لکنی عهدنامه همیق مر اجده لوقدر وه هدر لیا
 7
 و لب سیری و ما کورد و مشر و بتدر مهتی لیبی لقیسید لقیسید و کلریا فته در وه مکرمه و باجه
 8
 طلب لوهنه یو مطور و سفید لب تصیغه عهدنامه همیق مجیم عمر لوهنی لوهنی لوطدر سید هلدو
 9
 و صوله بولوقه بو باجه صدر لوهده فرماه کلیر لوهده و عهدنامه همیق مجیم عمر لیدریب مه بولوقه
 10
 رضا و جولد کو ستر میسین شویله بل سنر
 11
 اول سن ۱۱۱۵

(1) Kavala Sancağıbeği Mustafa dâme izzuhû ve Drama kadısına hüküm ki,

(2) Françe Elçisi De Feriol arz-ı hâl gönderüb Françe tüccârından Autor Bottu nâm müste'men Drama sâkinlerinden (3) ve Elizer veled-i Galimidi nâm yahudiler ile bin yüz on senesinde beher kantarı on üç (4) guruşa olmak üzere ikiyüz otuzdört kantar penbe bazar idüb ve akçesi bi't-tamam edâ (5) ve teslim itmişken mezbûrân yahudiler ancak yüz kırk iki çuval penbe ki yüz seksen altı kantar (6) irsâl idüb halâ zimmetlerinde kırk sekiz kantar penbe bakî kalmağın bakî kalan kırk sekiz kantar (7) penbeyi veyâhud bahasını merkûmân Yahudilerden şer'le tahsil ve tüccâr-ı mesfûrun vekili olan (8) Karvin nâm müste'mene teslim olunmak bâbında hüküm-ü hümâyûnum ricâ etmeğın mahallinde şer'le görülmek için (9) hüküm yazılmışdır. Fi evâil-i Ramazan sene 1115. (Ocak 1704)

- 1 قلدله نیجینک مریکن قلم عن وور لره قضینت حکم که
 - 2 قلوبه لبعید موصفاک کوبدرویه قلوبه تجارتی لونوره یونوع مستام اولمه کفرتی
 - 3 ولایز اولدغالبدین نام یهویویر لیل بیلر یوز لوه سینه بهر قظار یه لوه لو
 - 4 غروشه لیل لوند لیکیند لوتوز وره قظار پنبه بازار لیروب ولتوس باجمه لیروب
 - 5 وتیلیم لیشیک موبدره یهویویر لیل یوز قوق لیک چولک پنبه که یوز کک لته قظار
 - 6 لره لیروب طا فقتارنده قوق کز قظار پنبه باقه فالقیمه باقه قلدله قوق کز قظار
 - 7 پنبه ویاغور بهسن مرقواه یهویویر و غوشه خصیر و تاجو سفدر که وکیل لودده
 - 8 قویوب نام مستام نیلیم لوند بیره حکم هویویر ره لقلیه محله شریک کولک لیروب
 - 9 حکم یلصد
- 2 لوللر قلدله

A1/4

(1) Ber-vech-i arpalık Selânik Sancağına mutasarrıf Paşaya ve kadısına hüküm ki, (2) Françe Elçisi De Feriol arz-ı hâl gönderüb Selânik'de müte-mekkin Françe tüccârı kadîmden rızalarıyla satanlardan yapağı (3) iştirâ' ve sefinelerine tahmîl ve Françeye irsâl iderler iken Selânik'de sakin yahud taî-fesi beğlik çuka için (4) kifâyet mikdarı yapağı alınmadıkça sâire virilmeye ve kifâyet mikdarı aldıklarından sonra müste'men taîfesinin (5) yapağı mübâya-asına mümânaat olunmak ihtimali olmya deyu emr-i şerîf ihrâc etmeleriyle kendü menfaatleri için cümle (6) gelen yapağıyı alıb ba'dehû ahere ziyâde bahâya furuht idüb bu takrîb ile bey ve şîrâlarına mani olub küllî gadr ve (7) teâdî eyledüklerin bildirüb Françe tüccârının yapağı iştirâ'sına mümânaat olunmamak bâbında hükm-ü hümâyûnum rica etmeğin (8) mukaddemâ virilen emr-i hümâyûna amel ve müste'men taîfesi ta'ciz olunmamak emrim ol-muşdur deyu yazılmışdır. Fi evâhir-i Zil-ka'de sene 1114. (Mart 1702)

1 بزوجه لاری ای سلاطین سنجین مقروق پاشا، و صفتی ملک

2 فرایح الجیبی و فریول سونمال کندری سلاطین سنجین فرایح پاشا، و صفتی ملک

3 لشرای و صفتی فریول سنجین، لشرای لشرای سلاطین سنجین و صفتی ملک

4 کنایه مقداری بیاضی التدریج سائر ویرلیه و کنایه صفتی لشرای سلاطین سنجین

5 بیاضی میایه سته حاتمیه او شوق لشرای لشرای لشرای سلاطین سنجین

6 کلوه بیاضی لشرای لشرای لشرای سلاطین سنجین و صفتی ملک

7 و صفتی لشرای لشرای لشرای سلاطین سنجین و صفتی ملک

8 منتع ویرلیه لشرای لشرای لشرای سلاطین سنجین و صفتی ملک

(1) Ber-vech-i Arpalık Rodos sancağı mutasarrıfına ve Rodos kadısına hüküm ki

(2) Françe Elçisi De Feriol Arz-ı hâl gönderüb cezîre-î Rodosda sakin Massu nâm Françelünün zevcesi nâm (3) müste'men mürd olub ahid-nâme-i hümayûn mücebince aherden dahl olunmak icâb itmeyen iken ba'zı kimesneler mürd-ü mezbûra reâyâmızdan (4) idi evlâdı olmamağla esbâb ve eşya ve cevâhirlere nısfını alırız deyu mesfûr Françelünün hanesin mühürleyüb (5) hilâf-ı ahidnâme-i hümayûn gadr ve teâdi eyledüklerin bildirüb men' ve def' olunmak bâbında hükm-ü hümayûnum ricâ etmeğın ahidnâme-i (6) hümayûna mürâcaat olundukda Françelüden biri mürd olsa esbâb ve emvâline kimesne dahl itmeye kime vasiyet (7) ider ise ana virile eğer vasiyetsiz mürd olur ise konsolosları ma'rifeti ile ol yerlü yoldaşına virile (8) beyt-ül-malcılar kassâmlar dahl eylemeye deyu ahidnâmede mestûr ve mukayyed bulunmağla vech-i meşrûh üzre 'amel olunmak (9) emrim olmuştur buyurdum ki, Fi evâhir-i Cemâzi-yel âhır sene 1115. (Ekim 1703)

1 بوجه لرب لوج روس سنجق متصرفه و روس قبايقه حكمه
 2 و زوجه بچيه و قوتيله مع فعاله كونه مرده قزنده بر روسه رس كج ما صونايم قولنج لولكن زوجه بچيه
 3 ستاشي مرور لولوب عهده هم بوق ميخنده زفروه و ضر لولنج لولكن بوقه كنه لى مرور زوجه رعاه مرده
 4 زير بي لوندوي لولما منغ لسبب قشقا و جلا هو لولكن نصفه لوزر هو سفور قولنج لولكن قانه سى مرور
 5 خلاص عهده هم بوق عذر و قدره لولكن بولوب بلر مرده منغ و وضع لولنج بينج كج هو بوق رجال ملكيه عهده نامه
 6 هو بوق مره بوق لولقزنده قولنج لولوب بى مرور لولس لسبب ولله الله كنه و قن زقيه كيمه و بوق
 7 زير لولس كج و بوق لولك و قشتر مرور لولوب لولس قوشلوسوي قوشقنه لول يوقولباشه و بوق
 8 بوق الما بوق وقت مرور لولس كيمه عهده هم مرور و عهده بوقشغ و بوق مشوع زنده عهده لولس
 9 لمره لولس بوقه

5 HAZİRAN 1673 TARİHLİ ALTINCI AHİDNÂME-İ HÛMÂYÛN

Devlet-i Aliyye ile Fransa Devlet-i Fehimesi beyninde münâ'kıt muâhedâtın sûretleridir.

Çün Hazret-i hakk-ı celle ve alânın ulüv-i inâyet bî-gayâtı ve sürûr-ı enbiyâ aleyhi ve alâ alihi efdâlü't tehiyyâtın mu'cizât-ı kesiret-ül berekâtı ile benki Sultan sanâdît-i selâtın havâfin-i devrân ve tâc-ı bahş-ı hüsrevânın evreng- nişin-i zemân ve eşrâf-ı medâyîn ve emsâr ve ebrin ve emîn-i diyâr olan Haremeyn-i Şerîfeyn hâdimi ve kudsi mübârekin hâmi ve hâkimi ve Rumeli ve Temeşvâr vilâyet-i Bosna ve Sigetvâr ve kal'a-i Egre Üstüvar ve vilâyet-i Anadolu ve Karaman ve diyâr-ı Arabistân ve umûmen Kürdistan câniblerinin ve Kırım ve Deşt-i Kıpçak iklimlerinin ve cezire-i Girit ve Rodos ve Kıbrıs ve Zulkadriye ve Şehr-i zor ve Diyâr-ı Bekir ve Halep ve Rakka ve Kars ve Van ve Çıldır ve Erzurum nûzhet-i rûsûm ve Şam, Dâr'üs-selâm ve Dâr'ül hilâfe Bağdâd Behiştâbât ve Kûfe ve Basra ve Lahsa ve sevâkin-i Habeş ve Mısır Nâdir-ül asr vilâyetlerinin ve dâr-ül cihâd Cezâyir ve Tunus ve Halk ül-vâd ve Trablus-ı Garb vesâir memâlik ve beledân-ı husûsa dâr-ül emn-ül emân hasret-ül mülûk olan şehri- İstanbul ve dâr-ül harbten kuvve-i kahire-i hüsrevâne ve satvet-i bâhire-i mülûkânemiz ile bi-avn-ül melikü'n- nasir kabza-i feth ve teshire getirülen medâyîn ve emsâr ve memâlik-i diyârın şehriyârî ve evreng-i izzet-i disârın tâcdârı ve Akdeniz ve Karadeniz ve nice memâlik ve Cezâyir ve benâdir ve meâbirin ve kabâil ve aşâirin ve bundan maâda nice hısn-ı hasîn nâmdarın padişah madelet penâhi ve şehinşâh-ı nusret dest-gâhî (Sultan Mehmed hân bin Sultan İbrahim hân bin Sultan Ahmed hân ibn-i Sultan Mehmed hân ibn-i Sultan Murad hân bin Sultan Selim hân bin Sultan Süleyman hân bin Sultan Selim hân bin Sultan Bayezid hân bin Sultan Mehmed) hânım hâzret-i vehhâb-ı mâlik-ü'r rikâb-üt teâlî şâne an şevâyib-ül ezhibâbın kemâl-i fazl ve inâyet-i ile melce-i selâtin âlî-tebâr ve me'vâ-ı havâkin zevî-ül i'tibâr olan atebe-i aliyye-i devlet medârimıza iftuhâr-ül ümerâ-ül i'zâm-ül iseviyeye muhtâr-ül küberâ-ül fehhâm fi millet-il mesihyye-i muslih-i mesâlih-i cemâhir-ü't taifetün nasrâniyye sâhib-i ezyâl-ül haşmet vel-vekâr sâhib-i delâyl-ül mecd ve'l iftuhâr vilâyet-i Françe padişahı Louis hutimet avâkıbuhû bi'l-hayr ve'r-reşâd kendinün müdebbir ve mâkbûl ve muteber beğzâdelerinden olub vilâyetlerinin cem'i umûrlarından ve Paris divânın müşir ve müsteşârı ve halâ Asitâne-i Saâdette elçilik hidmetinde olan kıdvet-ül ümerâ-i'l millet-ül mesihyye ümdetü kübera-üt taifetü'n- nasrâniyye olan Charles Franseviyye-i Olier Marquis de Nointel hutimet avâkıbuhu bi'l-hayr

yediyle hulûs-u fuâd ve kemâl-i ittihâdı müş'ir nâmesi gelüb ahd-ı pîşin devr-i dîrînden ila hazih-i'l hîn ibâ-i kirâm ve ecdâd-ı azâmımız enâr-Allah-ü berâhînem ile Françe padişahları mâbeynlerinde münakıd olan dostluk üslûb-u sâbık üzre merî olmak mümâ-ileyhin kusvâ-i âmâl ve aksâ-i mâfi-ü'l bâli olub bundan akdem Françe padişahının elçiler ve konsoloslarına ve tâcirlerine ve tercümânlarına vesâir reayâlarına dahl-ü taârruz olunmayub zıll-ı zalîl muâdelet intimâ'mızda asûde hâl ve müreffeh-ü'l bâl olalar deyu sâid-ü'l hayât şehid-ü'l memât merhûm ve mâğfûrleh (Sultan Mehmed) hân zaman-ı saâdetlerinde virilüb bâdehu merhûm ve mâğfûrleh ceddimiz (Sultan Ahmed) hân tâbe serâhû zamanında tekrar teccid olunub ellerine virilen ahidnâme-i hümâyûnu getürüb ve mümâileyh Asitâne-i Saâdetimizin dostu olub kemâl-i ittihâd ve hulûs ve dâd üzre olmağla zikr olunan ahidnâme-i hümâyûn teccid ve ba'zı mevâd ilhâk olunmak bâbında istid'âyı inâyet itmekle iltimâsı hayr-ı kabûlde vâki olub ve mukâddemâ verilen ahidnâme-i hümâyûn mukarrer tutulub iltimâsı olunan mevâd dâhi ahidnâme-i hümâyûna ilhâk olunmak üzre hatt-ı hümâyûn şevket makrûnumuz ile fermân-ı kazâ d'vânımız sadır olub Françelüden Kudüs-ü Şerif ziyaretine gelüb gidenlere ve Kâma nâm kenisede olan ruhbanlara dahl-ü taârruz olunmıya ve Françe padişahı olanlar kâdimden Asitâne-i saâdetimizle dostluk üzre olub dostluğa hâlel virir bir vazları olmamağla merhûm ve mâğfûrün ileyh (Sultan Selim) hân tâbe serâhu zamanında memnu olan metâ'dan penbe verişte-î penbe ve sahtiyân virile deyu hükm-ü hümâyûn virilmiş imiş halâ Asitâne-i Saâdetimize olan kemâl-i ihlâs ve ihtisâslarına binâen ecdâd-ı azâmım nevrâh merâkdehim zamanında memnu'atdan akçeleri ile balmumu ve gön virilüb bir ferd mâni olmıya deyu ahidnâmede kayd olunmağın ben dâhi kemâkân mukârrer tutdum ve vilâyetlerinden ademleri ve tüccârı getürdükleri gurusdan Memâlik-i Mahrûsâmda evvelden resm alınmamağla halâ dahi taleb olunmıya ve gurusların akçe kat iderüz deyu hazinedârlar ve darbhâne emînleri dahl eylemiyeler ve Françe tüccârından ba'zı harbî gemilerine girüb kendü hâllerinde ticâret üzre iken harbî gemide bulundunuz deyu kendülerin esir ve esbâbların girift eylemek şer-i şerife muhâlif olmağın mâdemki kendü hâllerinde ticâret üzre olub korsan gemisinden fesâd üzre olmyalar ol-bahâne ile esbâbları girift ve kendüleri esir olmya ve Françelüden biri mülk gemisine harbî vilâyetinden zahîre tahmîl idüb yine harbî vilâyetine giderken ehl-i islâm gemileri râst geldiklerinde düşmana zahîre aldırısız deyu gemisi girift ve kendülerin esir itmeyeler ve zimmîlerden biri memâlik-i islâmiyyeden zahire alub giderken girift olundukda Françelülerden gemide olan ecirler esir olmya ve Françelüler

ehl-i islâm gemilerinde ihtiyâriyle zahîre satun alub harbî vilâyetine alub gümeyüb kendü vilâyetlerine giderken ehl-i islâm gemileri râst geldiklerinde ahzdan sonra gemiyi girift ve içinde olanları esir eylemiyeler ve anın gibi Françelü esir bulunur ise itlâk olunub esbâbı virile ve müşârün-ileyh Françe padişahının rızası üzre tâcirleri vilâyetlerinden getürdükleri ve alub getürdükleri metâ'lardan kadîmden ne bahâya tutub gümrük alına geldi ise gerü ol-minvâl üzre alınub ziyâde bahâya tutulmıya ve bey için ihrac olunan metâdan maâda âher iskeleye gitmek istediklerinde metâ'larından gümrük talep eylemeyeler ve âher iskeleye iletmeğe mani olmıyalar ve hâdis olan kassâbiyye ve reft ve bâc ve yasâk kolu ve üçyüz akçeden ziyâde selâmetlik resmî talep olunmıya Cezâyir-i garb korsanları limanına vardıklarında riâyet olunub barut ve kurşun ve yelken vesâir alât virilüb lâkin mezbûrlar Françe tüccârlarına râst geldiklerinde esir ve malların gâret iderler imiş merhûm cedd-i bü-zürgüvârımız tâbe serâhû zamanında bit-defâ't tenbîh olunub mütenebbih olmayub teâddi üzre imişler bu husûsa dâhi rızây-ı hümayûnum yokdur o makûle Françelü esir var ise itlâk olunub malları bi-kusûr virile minba'd mütenebbih olmayan korsanların şenâ'at eylediğün müşâr-ün ileyh nâme ile ilâm eyledikde kangı beğlerbeği zamanında olur ise ol beğlerbeği mazûl olub gâret olunan alâtları tazmin ittirile bu husûs için def'âtle tenbîh olunmuş iken mukâyyed olmadıkları ecilden emr-i şerifime imtisâl itmezler ise anlar dâhi Françe vilâyetine vardıklarında Françe padişahı tarafından kalalarına ve limanlarına kabul eylemeyüb fesâdların def'i için tekayyüd eyledüklerinde akd olunan ahde hâlel virmez deyu ecdâdımız zamanında virilen hükm-ü şerîfin mazmûnu kemâkân mukarrer ola ve bu bâbda mümâ-ileyhin şükr-ü şikâyeti makbûl-ü hümayûnum ola ve Cezâyir ve Tunusa tâbi Ostorgo körfezin nâm mahallerde ecdâd-ı azâmım tâbe serâhûm zamanlarında Françelüye mercan ve balık sayyâd eylemeleriçün hükümler virilmiş evvelden câri olan âdet üzre ol mahâllerde kemâkân mercan ve balık sayyâd eyliyeler ve hâricden kimesneye dahl ittirilmiye ve elçileri hidmetinde olan tercümanları olugeldiğü üzre haracdan ve kasabiyyeden vesâir tekâlif-i örfiyyeden mu'âf olalar ve Françe tüccârı gemilerine tahmîl eyledikleri metâdan ve ba'zı zımmîler kendü gemileri ile harbî vilâyetine iledüb getürdükleri metâdan elçilerine ve konsoloslarına âid olan resmlerin veya belâc hakların bi-kusûr virüb inâd ve muhâlefet eylemeyeler ve Françelülerin biri biri arasında kan veyahûd aher şenâat vâki' olur ise elçileri ve konsolosları ayınleri üzre görüb fasl idüb zâbitlerden bir ferd dahl-ü taâruz eylemiyeler ve tâcirlerinin ahvâli için nasb eyledükleri konsoloslardan bazı kimesneler davâ ittiklerinde kendülerin habs

idüb evlerini mühürleyüb teâddi itmiyeler konsolosları ile davâsı olanların husûsî Asitâne-i Saâdetimde istimâ oluna zıkr olunan mevâdın hilâfına mukaddem ve muahhâr emr-i şerif ibrâz olunur ise istimâ olunmayub ahid-nâme-i hümayûn mucibince amel oluna ve müşârün-ileyhin silsile-i nesli millet-i mesihîyye ve mülük-ü tevâyif-i isevîyye meyânında meşhûr olan krallar ve banlardan mukaddem mekâlîd hükûmet-i müfavvaz ve müsellemler olduğundan mâada âba ve ecdâd-ı avâli nişânımızın zamânından bu ana gelince atebe-i aliyye-i adâlet-üvânımıza dahi cümle krallardan ziyâde hulûs-ı bâl ile dostluk idüb şimdiye dek mâbeyinde nakz-ı ahd ve emân ve neks-i misâk-ı îmân olmayub Südde-i Saâdetimize kemâl-i ihlâs ile ihtisâsda sâbit kadem ve râsih dem olageldiğü ecilden Asitâne-i Saâdet âşiyânımızda mukim olan Françe elçileri divân-ı bülend-i evvânımıza geldiklerinde vüzerâ-i azâm ve müşîrân-ı zül-ihtirâmımıza vardıklarında İspanya ve sâir kralların elçilerinin üzerlerine kadîmden olu geldiği üzre tekaddüm ve tasaddur eyliyeler ve he-dâyâ ve libâsları mekûlât ve meşrûbatları mühimmî için akçeleri ile getürdükleri nesnelere gümrük ve bâc talep olunmıya ve benderlerde olan baylosları dahi İspanya ve sâir kralların bayloslarına Asitâne-i Saâdetimde câri olduğu üzre tekaddüm ve tasaddur eyliyeler ve Françelülerin kendü malları ve sâir esbâbları ile kâlyonları ve sâir gemileri cemî zamanda iskelelere ve limanlara ve sâir memâlik-i mahrûsamıza işleyenler emin-ü emân üzre gelüb gidüb anın gibi deryâda fırtına müzâyaka virüb gemilerine muâvenet lâzım oldukda ol-mahalde hâzır bulunan eğer hâssa gemileri halkıdır ve eğer gayridir muâvenet ve müzâheret eyliyeler ve kâlyonlarının serdârı ve rüesâsinin muhtarı kapudânların kâim-i makâmı reâyetinin ihtimâmı husûs-ında dakika fevt olunmayub ve akçeleri ile zâd-ü zevâdeleri tedârikinde say ve ihtimâm eyliyeler ve eğer şiddet-i rüzgâr ile deniz gemilerin karaya atar ise beğler ve kâdılar ve gayriler muâvenet idüb kurtulan esbâb ve emvâl gerü kendülerine virülüb dahl olunmıya ve bil-cümle eğer koruda ve eğer deryâda kendü halinde yürüyen Françelü olub amân üzre gelüb giden tüccâr tâifesi ve ol diyâr tâcirleri ve tercümânları ve sâir ademleri deryâdan ve karadan Memâlik-i Mahrûsama gelüb bey-i şîrâ ve ticâret eyleyüb şöyleki rüsûm-u âdiye ve konsolosluk hakkıdır âdet ve kânun üzre verdiklerinden sonra gelişde ve gidişde kapudânlardan ve deryâda yürüyen hâssa ve gönüllü reislerden ve gayriden ve asâkir halkından kimesne mâni olmıya ve tüccâr tâifesinin rızâları yoğiken bazı metâ cebren üzerlerine birağub teaddî olunmaya ve Françelüden biri medyûn olsa borçludan talep olunub eğer kefil değil ise aher kimesne tutulub talep olunmıya ve eğer mürd olsa esbâb ve emvâline kimesne dahl itmiye

kime vasiyet ider ise ana virile eğer vasiyetsiz mürd olur ise konsolosları mâri-fetiyle ol yerlü yoldaşına virile beyt-ül malcılar ve kassâmlar dahl eylemiye Françe tâcirleri ve tercümânları ve konsolosları Memâlik-i Mahrûsamda bey-i şirâ ve ticâret ve kefâlet husûslarında ve sâir umûr-ı şer'iyede kadıya varub sebt-i sicil itdirüb veya hüccet alalar sonra nizâ olur ise hüccet ve sicile nazar olunub mûcibi ile amel oluna ikisinden biri olmayub mücerred-i şâhid zor ikâmet idüb hilâf-ı şer-i şerîf nesne dava iderler ise mâdâmki kâdılardan hüccetleri olmayub yâhud sicilde mukayyed bulunmıya anın gibi tezvîr itdirilmeyüb hilâf-ı şer-i şerîf olan davâları istimâ olunmıya bazı kimesneler bize şetm eylediniz deyu mücerred-i celb ve ahz için hilâf-ı şer-i şerîf rencide iderler ise men ve def oluna bunlardan biri deyn iderse veyahud bir vechle müttehim olub gıybet eylese anın için günâhsız kefil olmıyan aherden kimesne rencide olunub tutulmıya ve Françelüye müteâllik esir bulunur ise elçileri ve konsolosları tâyin eyleyüb Françelüdür derler ise anın gibiler sâhibleri veya vekilleri ile Sûdde-i Saâdetime gönderile kazıyyesi görüle Françelüden Memâlik-i Mâhrûsamda temekkün idenlerden harac talep olunmıya İskenderiye ve Trablusşam ve Cezâyir ve sâir yerlerin iskelelerinde nasb olunmuş konsoloslarının yerine ol hizmet uhdesinden gelür bir ademlerin tâyin idüb gönderdiklerinde kimesne mâni olmıya ve tekâlif-i örfiyeden muâf ola Françe tüccârı ile bir kimesnenin nizâ'ı olsa kâdiya vardıkda Françelünün tercümanları hâzır bulunmaz ise kâdi davaların istimâ itmiye eğer tercümanları mühim mesâlihde ise gelince tevkîf oluna amâ anlar dahi teâllül idüb tercümânımız hâzır değildir deyu avk itmeyüb tercümânların ihzâr eylie ve eğer Françelülerin biri biri ile nizâları olsa elçileri ve konsolosları âdetlerince görüb fasl ide kimesne mâni olmıya ve Françe gemileri âdet ve kânûn üzre İstâbulda aranub gitdikden sonra kânûn-u kâdim üzre bir dahi Boğâz Hisârları önünde aranub icâzet virilür imiş hâla kânûn-ı kâdime muhâlif Gelibolide dahi aranur imiş min-ba'd âdet-i kâdime mûcibince Boğaz Hisârları önünde aranub gide ve Memâlik-i Mahrûsamda deryâ yüzüne çıkan gemiler ve kadırgalar ve donanmalar deryâda Françe gemilerine bulaşıkda biri biri ile dostluk idüb zarar ve ziyân itmiyeler mâdemki kendü rızaları ile hediye virmeyeler cebren âlet ve esbâbların ve emred oğlanların ve gayri nesnelerin alub teâddi itmiyeler Venedikliye virilen ahidnâme-i hü-mâyûnda mestûr olan husûslar Françelü hakkında dahi mukarrer olub şer-i kâvim ahidnâme-i hü-mâyûnuma mugâyir kimesne mâni ve müzâhim ve müt-hâsım olmıya mezbûr kâlyonlar ve gemiler memâlik-i mahrûsama geldiklerinde zabt-ı sıyânet olunub emîn ve sâlim gerü gideler eğer esbâb ve emvâl

yağma olunmuş bulunur ise gâret olunan esbâb ve emvâlin ve ademlerin zuhûra gelmesi bâbında say ve ikdâm olunub ehl-i fesâd her kim olur ise olsun gereği gibi haklarından geline beğlerbeğler ve sancâkbeğleri ve kapudânlar kullarım ve kâdılar ve eminler ve hâssa gönüllü reisler ve umûmen Memâlik-i Mahrûsâm ahâlisi işbu ahidnâme-i hümâyûnumun mazmûn-ı muâdelet makrûnu ile amel eyleyüb kat'â hilâfına cevâz gösterilmiye şöyleki fermân-ı kazâ-i ceryânıma muhâlefet ve muânedet üzere olub sâîl bil-fesâd olan tâife-i tâğiye-den olalar ol-makûlelere emân ve zemân virilmeyüb haklarından geline ki sâirlerine mûcib-i îbret vâki ola ve bil-cümle merhûm ve mağfurlah (Sultan Süleymân) hân ve ecdâd-ı azâmım enâr-Allahü-teâla berahinehum zamân-ı şeriflerinde inâyet olunan ahidnâmeler mûcibince akd olunan ahd-ü emâna muhâlif asla dahl-ü târruz ittirilmiye ve bundan akdem Asitâne-i Saâdetime müstakil elçileri olmayan harb-i tâife Françe padişahı bayrağı altında ticâret ve ziyâret için memâlik-i mahrûsâma gelüb gitmeğe ecdâd-ı azâmım tâbe serâhûm zamanlarında izin-i hümâyûnu virilüb Françelülere virilen ahidnâmelerde dahi mestûr iken bâdehu bazı illet sebebi ile tâife-i mezbûra memâlik-i mahrûsâma külliyyet üzere gelmekden men ve ahidnâmelerinden ihrâc olunmuşlar idi mukaddemâ müşârûn-ileyh Françe padişahı Südde-i Saâdet-meâb-larına nâme gönderib harbîler ticâretten men' olundukları takdirce Kudüs-ü Şerif ziyâretine ewelden vara geldikleri üzere varub gelüb rencide olunmıyalar ve bâde zamân mezbûreye ticâret için Memâlik-i Mahrûsâma gelüb gitmeğe ruhsat virilir ise ol zamanda gerü Françe bayrağı altında gelüb gidüb ticâret ideler deyu iltimâs itmeğin mümâileyh Françe padişahının ebâ ân cedd-i ecdâd-ı azâmım zamanından ilâ hazîhi-el'ân atebe-i aliyemize olan kâdimi dostluğa riâyette ricâsı makbûl-ü hümâyûnları olub fermân-ı âlişânları şöyle sâdır olmuş ki millet-i nasâradan müşârûn-ileyh Françe padişahı ile dostluk üzere olan harbîlerden Kudüs-ü Şerif ziyâretine azimet eyleyenler evelden gele geldikleri üzere gerü emin-ü emân ile kendü hâllerinde gelüb gidüb ziyâret itmek istediklerinde gelişde ve gidişde rencide ve remide olunmıyalar ve bâde zaman tâife-i mezbûraya Memâlik-i Mahrûsâma ticâret için gelüb gitmeğe izin-i hümâyûn virilmek iktizâ ider ise ol zaman uslûb-u sâbık üzere Françe padişahı bayrağı altında gelüb gidüb aherin bayrağı altında gelüb gitmeğe katâ rızâ gösterilmeye deyu vech-i meşrûh üzere kadîmden ecdâd-ı azâmım zamanlarından bu anâ değin ellerinde olan mufassal ve musarrâh ahidnâme-i hümâyûnları hâla tecdîd fi-mâbad zikr olunan mevâdd-ı ilhâk olunmağa Hatt-ı Hümâyûn saâdet-makrûmumla sâdır olan fermân-ı alişânım mûcibince cümleden biri Françeye tâbî olan piskoposlar ve sâir Frenk mez-

hebinde olan ruhbân tâifesi her ne cinsden olur ise olsun memâlik-i pâdişah-îde kâdimden oldukları yerlerde kendü hâllerinde olub ayinlerin icrâ eylediklerinde kimesne mâni olmaya ve Kudüs-ü Şerîfin dâhilinde ve hâricinde ve Kâma nâm kilisede kadîmden ola geldiği üzere temekkün eyleyen Frenk rahiblerinin halâ sâkin olub ellerinde olan ziyâretgâhlarına kemâkân Frenk rahiplerinin ellerinde olub kimesne dâhil eylemeye ve tekâlif talebiyle rencîde eylemiyeler ve davâları zuhûr eyledikte mahâllinde fazl olunmaz ise Asitâne-i Saâdete havâle oluna ve Kudüs-ü Şerîfe varan Fransız ve anlara tâbi olan her ne cinsden olur ise varamda ve gelemede kimesne dahl eylemeye halâ Galatada olan cizvit ve kapuçin nâm iki Françe ruhbân tâifeleri kadîmden ellerinde olan iki kiliseleri yine ellerinde zapt ve tasarruflarında olub ol kiliselerin biri ihrâk olunmağla izn-i şerle tamir olunub yine küll-i evvel kapuçin ellerinde olub rencîde olunmayalar kezâlik İzmirde ve Sayda'da ve İskenderiyye'de ve sâir iskelelerde olan Fransız tâifesinin kiliselerine dahl ve rencîde olunmaya ve bu bahâne ile akçelerin almayalar ve Galatada olan bîmârhânelerinde kendü hâllerinde İncil tûlâvet eyledüklerinde rencîde olunmayalar Françe tüccârî Memâlik-i Mahrûsaya getürdükleri ve alıb götürdükleri emtialardan kadîmden bu ana değin yüzde beş virüb lâkin Devlet-i Aliyyenin kâdimi dostlarından olmağla yüzde üç gümrük virmek üzere müceddeden ellerinde olan ahidnâme-i hümâyûnlarına ilhâk olunmak bâbında istidâ-i inâyet itmeğın ricâları hayr-ı kabûlde vâki olub vech-i meşrûh üzere virüb ziyâde taleb olunmaya gümrüklerin edâ eyledüklerinde Memâlik-i Mahrûsada câri olan nukûd hazîne-i âmireye alındığı minvâl üzere alınub noksan ve ziyâde talebiyle rencîde olunmayalar ve Asitâne-i Saâdetde elçileri ve konsolosları ve kethüdâları olmayan Portukal ve Çicliye ve Katalan ve Mesina ve Ancona ve sâir harb tâifesinden Françe padişahının bayrağı altında kadîmden geldikleri üzere ihtiyarları ile gelenler kendü hallerinde olub sulh ve salâha mugâyîir vaz ve hareket kendülerinden sâdir olmadıkça sâir Fransızlar gibi gümrüklerin verüb kimesne dahl eylemeye masdariyye-i İngiltere tüccârî virdikleri üzere anlar dahi İstanbul'da ve Galatada olan masdariyyecilere verüb ziyâde talebiyle rencîde olunmaya ve ümenâ ziyâde gümrük tahsil için metaların ziyâde bahâya tutarlar ise akçe yerine metâ alub muhâlefet eylemiyeler ve bir kere gümrüğü edâ olunmuş ipeğın ve çinin tekrar gümrüğü taleb olunmaya gümrüklerin ümenâ aldıklarında edâ tezkerelerin virüb aher iskeleye götürmeğe mani olmayub ve tekrar bir iskelede dahi gümrük talebiyle rencîde olunmaya ve Françe konsolosları ve anlara tâbi olan ruhbân ve tâifesi ve tercümânları kendü nefsleriçün mutâd-ı muay-

yene kadar evlerinde şıra sıkub ve taşradan hamır getürüb istimâl eyledüklerinde rencide olunmayalar dört bin akçeden ziyâde olan davâları divân-ı hümayûnda istimâ olunub gayri yerde istimâ olunmaya ve Françelüler olduğu mahallelerde kan vâki' olsa ol mahallerde bulunan Françelülere mademki üzerine bir nesne sâbit olmadıkça cerime nâmıyle min-bâd rencide ve remide olunmaya ve elçileri hizmetinde olan tercümanlar Françelülere inâyet olunan muâfiyet anların hakkında dahi mukarrer olan zikr olunan ahd-ı misâk üzre mademki müşârün-ileyh Françe padişahı Südde-i Saâdet-i penâhimize sadâkat ve ihlâsda sâbit kadim râsih dem ola ben dahi dostluğu kabul edüb ahd ve yemin iderim ki yerleri ve gökleri yokdan var eden Hüdâ-yı müteâl-i hâk için ve ecdâd-ı azâmım tâbe serâhüm ruhları için bu taraftan dahi hilâf-i ahd-ı misâk ve mugayir akd-ı vifâk iş olmayub daîma işbu ahidnâme-i hümayûn saâdet-makrûnumun mazmûn-u şerîfi ile amel oluna tahrîren fi el yevm-ül âşir şehr-i Safer-ül hayr sene erba' ve semânin ve elf.

